

PAROLA

XXV. évfolyam

A közösségi fejlesztőmunka folyóirata

2014/1. szám

Tartalom

Kamarás István OJD: Hajléktalan? – a látogatás szentsége	1
Vecsei Miklós: Gondolatok a nyomorúságról	5
Németh Nándor: Merre tovább, elszegényedett falvaink?	15
Lányi András: Amíg a fű kinő – avagy tíz ok, amiért nem veszek benne részt.....	20
Tóbiás László: Animáció a közösségfejlesztésben – Vázlat és értelmezési kísérlet.....	25
Péterfi Ferenc: Javaslat a Beke Pál-emlékcím adományozására – Kelemen Árpád.....	38

Kamarás István OJD: Hajléktalan? – a látogatás szentsége¹

Hajléktalan? – Kortárs írók vállalkoztak arra, hogy a hajléktalanságról és mélyszegénységről gondolkodjanak. Alábbiakban a Pannon Egyetem antropológia és etika tanszéke alapítójának, az MTA doktorának, a Magyar Pax Romana alelnökének gondolatait olvashatják. Fotó: Kocsis Gábor: Egyedül (a fénykép a

Nincsen számukra hely című pályázatra készült), sorozatszerkesztő: Galambos Ádám

¹Másodközlés:
<http://evangelikus.hu/hajlektalan>.

Megtehetjük, hogy Kocsis Gábor *Egyedül* című művéből először csak magát a fényképet vesszük figyelembe. Ezzel természetesen radikálisan megcsonkítjuk a műalkotást, hiszen ahhoz szervesen hozzátartozik szerzője és címe; utóbbi úgy is mint a kép egyik értelmezése, hiszen sokféle más olvasata is lehet ennek a képnek. Értelmezhetjük szociofotónak, képi publicisztikának, de tekinthetjük szimbólumokban gazdag művészi alkotásnak is.

Ha néhány szóval jellemeznünk kellene a kép főszereplőjének társadalmi helyzetét, valószínűleg nagymértékű egyetértés alakulna ki abban a tekintetben, hogy a képen szereplő férfi valamilyen értelemben szegény, de talán abban is, hogy „hajlékos” szegény, akit nem fenyeget sem a kihűlés, sem az éhhalál. Emellett szól öltözete, kályhája, fazeka és tányérja. Feltehetően nem kevesen gondolnánk úgy, hogy nagyon sokan vannak olyanok, akik még nála is szegényebbek.

Ami a férfi lelkiállapotát illeti, a többségünk feltehetően úgy találná, hogy az illetői magányos, elkeseredett, szenved, csak maga elé néz, belebámul a semmibe, már semmit sem remél, a semmi ágán ül szíve, és jóval kevesebben látnánk olyannak, mint aki töpreng, emlékezik, cukros ételekről álmodik, reménykedik, vagy éppen imádkozik. Talán akadnának köztünk olyanok is akik szerint ez a szegény nem tördeli, hanem imára kulcsolja kezét, és azzal igazolhatná a többiek számára elsőre eléggé merésznek tűnő feltevésüket, hogy egy feszület felbukkan (felfénylik?) a háttérből. Az pedig, aki szerint a szegény ember reménykedik, a körablakon át a sötétségbe bevilágító fényre alapozhatja reményét.

Annak ellenére, hogy tudomásul vesszük, hogy ez a kép egy műalkotás, melynek címe *Egyedül*, megtehetjük, hogy nem fogadjuk el ezt a címet, vagy ha el is fogadjuk, a képet és a címet tovább értelmező alternatívákkal próbálkozhatunk. Ilyenekkel: „Visszaszámlálás”, „Rajta már a rezsicsökkentés sem segít”, „Hideget ebédel, egyedül lakik. Wolfnak hívják. Jegyezzük meg: Wolf. Wolf. Wolf.” Ha pedig kinagyítjuk a háttérből kipiszlákoló feszületet, ilyenekkel: „Hála neked, Istenem, hogy még nem vagyok hajléktalan”, „Isten háta mögött”, „Istenem, Istenem, miért hagyta el engem”, „Ha lehet, múljék el tőlem ez a keserű pohár”, „Keresztények, sírjatok!”, „Égbekiáltó botrány!!”.

Teljes mértékben belehelyezkedve ebben a műalkotásba, immár egyedül az *Egyedül*-re koncentrálna arra gondolhatunk, hogy az ennél is mélyebb mélyszegénységben élők egy része nincs ennyire egyedül, vagy pedig arra, hogy nagyon-nagyon sokan kényelmes karosszékben plazmatévé előtt ülve is magányosabbak, mint a hajléktalanok jelentős része, akik – szemben a hajlékos magányosokkal – legalább szemünk előtt vannak. A mélyszegénységben élők és hajléktalanok közül sokan társasabb, szociálisabb lényként élnek, mint azok – hazánkban legalább másfél millióan – akiknek legközelebbi hozzátartozói a magányukat strukturáló, a semmiben valami kapaszkodót jelentő tévésorozatok szereplői. A semmi ágán üldögél legalább másfél millió hazánkfia – akár felsőbb rétegekből is – és vacogó lélekkel bámulja a képernyőt. Sokuknak falán, asztalán, éjjeliszekrényén ott a feszület, mégsem részesülnek a látogatás szentségében. Még a templomba járók közül sem számosan. Amikor a legutóbbi városmisszió egyik szervezőjétől azt kérdeztem, hogy az utcákon és a tereken való megjelenés mellett, előtt vagy helyett legelőször is a magányos szomszédhoz kellene bekopogni, hiszen a városokban (és mára már sok helyütt falun is) éppen a szomszédban megtestesülő felebarátság épült le, akkor a buzgó misszionárius lángoló lélekkel magyarázni kezdte a mai misszió lényegét, mely szerint immár nem szégyellhetjük tovább az evangéliumot, ideje a háztetőkről hirdetni, ami manapság azt jelenti, hogy a kommunikáció dinamikus világában, annak eszközeivel kell továbbadni.

Mustó Péter, egy Dél-Amerikában működő hazánkfia jezsuita misszionárius, arról számolt be a múlt század hetvenes éveiben európai barátainak, hogy La Pazban a város feletti hideg fennsíkon élnek, vacogva, víz és villanyáram nélkül vegetálnak a számukra már élehetlenné váló falvakból érkező szegények. Minél lejjebb ér az ember a városba, annál kedvezőbb az éghajlat, annál élhetőbb az élet. Akkoriban a városban kétszáz pap dolgozott, ám a fennsíkon egy sem, míg nem egy szaléziánus pap fel nem költözött oda, de kilenc évig csupán egyedül dolgozott odafenn, mert Pascal atya életmódja jócskán megbotránkoztatta szerzetestársait, legfőképpen azzal, hogy együtt evett a szegényekkel.

A felszabadítás teológiája elméletét annak idején elemeire szedte szét a vatikáni agytröszt, és még neomarxista mozzanatokot is talált benne, pedig lényegében arról volt szó, hogy néhány Pascal atyához és Mustó Péterhez hasonló keresztény elkezdte nagyon komolyan venni Jézus „elméletének” gyakorlati következményeit. Elméletként kezelte a tanítóhivatal azt, amit hitből fakadó gyakorlatként hirdettek, vagyis azt, hogy Jézus elméletének és gyakorlatának főszereplői a szegények. Az ókereszténység óta először a latin-amerikai kereszténységben hatolt be a szegénység a teológiába, hangoztatva, hogy új típusú, politikailag érzékeny teológiára lenne szükség, hiszen az egyház legnagyobb kincsei éppen a szegények. Pascal atya és társai, élükön egyik leghatásosabb szócsövükkel, egy perui egyházmegyés pappal, Gustavo Gutiérrrel azt hirdették, hogy a kizsákmányolást intézményesített erőszaknak kell tekinteni, az ellene való megalkuvás nélküli harcot pedig a keresztényi elkötelezettség alapelemének. Bár bizonyos teológiai körökben máig fenntartásokkal, gyanakvással vagy egyenesen ellenségesen ítélik meg, ez az új teológiai irányzat nagyjából és egészében elfogadottá vált a katolikus egyházban, olyannyira, hogy a „szegények melletti elsődleges kiállás” vagy a „bűn struktúrái”, valamint az „intézményekben rögzült igazságtalanságok” kifejezések beépültek az egyház anyanyelvébe. Mindazonáltal a katolikus egyházban, de más egyházak gyakorlatában sem következett be eddig még az igazi áttörés, a paradigmaváltás.

Talán most, reménykednek Ferenc pápa gesztusait értelmezve még a felszabadítási teológia olyan radikális képviselői is, mint Kuno Füssel és Machael Ramminger, akik az Evangélium Gaudium enciklikát kijelentve megállapítják, hogy bár nem forradalmi, de forradalomhoz vezethet, ugyanis Ferenc pápa komolyabban veszi az emberi szabadságot, mint elődei. Számukra egyértelmű, hogy a jezsuita Ferenc pápa Assisi Ferenchez való viszonyulása mentes az érzelgős ájtatosságtól, hanem a pénz istenítésén alapuló kirekesztő gazdaság embertelenségére hivatkozva a szegénység elleni harcot a szegények személyé válásáért folytatott harcnak tekinti. Ebben az új paradigmában a szegény nem csak a megindító együttérzés és a karitatív gondoskodás tárgya, hanem pontos társadalmi diagnózisra alapozott felszabadító evangelizáció, ami olyan fajta osztályharc, mely nem tekinti ellenségnek a gazdagokat,

hanem őket is fel akarja szabadítani egoizmusuk börtönéből. Ebben az enciklikában egy újfajta egyházkép vázolódik föl, mely szerint az identitását kereső egyház saját magát a szegényekkel, vagyis a szenvedőkkel és a kizsákmányoltakkal való szolidaritásban találja meg. Ferenc pápa elképzelése korántsem garantált sikertörténet, ugyanis a nemzeti egyházi vezetések – ha nem is nyíltan ellendrukkerek –, még ugyancsak várakozó állásponton vannak, ami különösen jól megfigyelhető hazánkban is. Ferenc pápa tehát csak korlátozottan ura annak a helyzetnek, melyben égbekiáltó a szegénység. A szegény perifériáról érkező pápa, mindenestre tüntetően együtt étkezik a szegényekkel, akárcsak mint ama bizonyos Pascal atya, tüntetően gyakorolja a látogatás szentségét, és nem csak szelíden simogat és bátorítóan mosolyog, hanem egyértelműen kimondja: „amíg a szegények problémáját nem a gyökerénél oldjuk meg, miközben elfogadjuk a piacok és a pénzügyi spekulációk abszolút autonómiáját, és nem kezeljük a jövedelmek egyenlőtlen elosztásának strukturális okait, a világ problémáit és végül is egyetlen problémát sem tudunk megoldani”.

Hazánkban a szegénység ma még nem dél-amerikai vagy afrikai méretű, de azért égbekiáltó. Kétségkívül akadnak becsületes próbálkozások állami, önkormányzati, egyházi és civil oldalról egyaránt, de még csak olyan szerény előjelei vannak egy paradigmaváltásnak, mint a Szent Egyed Közösség vagy az Evangéliumi Testvérközösség tevékenysége. Pedig Ferenc pápa – akit most nem annyira a katolikusok fejének tekintek, hanem prominens kereszténynek és humanistának –, olyan programot hirdet a találkozás, a befogadás, a testvériség és a szolidaritás jegyében, mely elől lehetetlennek tűnik kitérni, méghozzá nem csak a katolikusoknak, hanem a más keresztényeknek, nem keresztény vallások híveinek, nem vallásos humanistáknak és mindenféle jóakarátú embernek. „Az egyháznak ki kell lépni önmagából és elindulni a létezés peremvidéke felé” – jelenti ki Ferenc pápa, ami azt jelenti, hogy nem elegendő az eddigi jámbor jótékonykodás valamivel buzgóbb folytatása, hanem elkerülhetetlen a célok és prioritások átrendezése, az egyház- és kormánypolitikák alapos átalakítása az igazi áldozathozatal jegyében, a tettek mezején.

Hazánkban is akadnak szép számmal keresztények, akik úgy ítélik, hogy a rezsicsökkentés mellett kormányunk jó néhány rendelkezése (az egykulcsos adó, a tankötelezettség leszállítása, az egyetemre bejutás nehezítése, a hajléktalanok és a rokkantak diszkriminálása) kifejezetten a szegényeket sújtja. Hívők százezrei gondolják úgy, hogy új stadionok helyett a hajléktalanok emberhez méltó, vagyis nem tömegszállításokon való elhelyezéséről kellene gondoskodni. A miniszterelnöktől sürgősséggel feladott levelet kapó hívők jelentős része úgy gondolta, hogy a postadíj-különbözetből rengeteg éhezőt lehetett volna jóllaktatni. Akadnak keresztények, akik egyenesen úgy gondolják, hogy hazánkban a hathatós szegénységpolitikát komoly mértékben akadályozza a direkt vagy indirekt szegényellenes politika. A keresztény hívők jelentős része ugyanakkor egyházaik szegénységpolitikájával is elégedetlen, mind annak a prioritások között elfoglalt helyével, mind irányával és intenzitásával, pedig egy igazi szegények egyháza nagy kihívás és lelkiismeret-vizsgálatra felszólítás lehetne a magukat humánusnak, szociálisnak vagy éppen kereszténydemokratának tartó társadalmi rendszerek, kormányok és pártok számára. „Ha a szegényeket csupán azzal vigasztaljuk, hogy Isten mindenkit szeret, a gazdagot és a szegényt egyaránt, akkor vallásunk ópium a nép számára”, figyelmeztet Mustó Péter, aki Lima és Bogota szegénynegyedeiben működött. Oscar Romero szerint az egyháznak nem szabad szótlanul nézni az igazságtalan gazdasági rendszert, az igazságtalan politikai és szociális struktúrát. Arra a kérdésre, hogy akkor mégiscsak politizáljon az egyház, Romero válasza egyértelmű igen: „Nem szíthatunk konfliktust, okosságra van szükségünk, mondogathatnánk, Krisztus azonban nem ilyen volt, azt

pedig sátának nevezte, aki azt tanácsolta neki, hogy kerülje a veszélyt”. Romero számára a szegények a megfeszített nép, Ferenc pápa számára pedig (aki szerintem is a felszabadítás teológiájának erőszakot elutasító változatát képviseli) a szegények a szegény Jézus teste. A keresztény hívek megkérdezhetik önmagunktól: Mi mit tettünk a szegények megfeszítéséért? És mit teszünk azért, hogy megszabadítsuk őket keresztjüktől?

A strukturális bűnök és a bűnös struktúrák hazánkban is virulensek, ezekkel szemben a képmutató moralizálás – és ebből akad elég világi és egyházi oldalon egyaránt – nem sokat segít. „Részt venni a politikában, a keresztény ember számára kötelesség. Be kell szállnunk a politikába, mert a politika a szeretet egyik legmagasabb formája, mert a közjót keresi”, követeli Ferenc pápa. Jézus példaként állította a gazdagabbak elé a szegények kincset jelentő habitusát: a szegény asszony két fillérét, a megtalált drachmát szomszédjaival együtt megünneplő asszonyt, fejedelmi erényekkel (adakozás, alázat) felruházott kisembereket. A felebaráti szeretet gyakorló terepe Jézus számára a szegény régió, Galilea volt, ahol Jézus, a fáradhatatlan felebarát elsősorban a szegények hajlékaiban gyakorolta a látogatás és a megvendéglés szentségét. Ez kellene, legyen a követendő minta a mi szegény régióinkban is a vallásgyakorlat számára. Miként a nyolcvanas évekre már teljesen kiürül a „szocialista” jelentése, üresen kongó díszítő jelzővé, rutinszerű sormintává vált, úgy mára a „nemzeti” vagy a „keresztény”. Akkor adhatjuk vissza hitelüket, ha a szegény ember asztalán pislákoló keresztben Jézusban a magányos szegényt ismerjük fel. És látogatjuk meg.

Vecsei Miklós: Gondolatok a nyomorúságról

A Közösség konferencián 2013. november 21.-én elhangzott előadás szerkesztett változata

Nagy szeretettel köszöntelek benneteket!
Az elmúlt néhány évben átélt érzéseimet, még inkább dilemmáimat szeretném megosztani veletek. Nagyon sokszor vagyok

úgy, hogy az előző napi önmagammal másnap már nem értek egyet és fordítva. Gondolom, amikor különböző nehéz helyzetekbe kerültek, ilyen élményeitek nektek is vannak. Nem tudom, hogy ismeritek-e Simone Weil-t, aki nekem nagyon sokszor magyarázott már el számomra nehezen érthető dolgokat. Őt idézném az elején: „Azoknál, akik túl sok csapást szenvedtek el – akárcsak a rabszolgák –, a szívnek az a része, melynek a rosszra meglepetten kellene felkiáltania, legtöbbször halottnak bizonyul. Halott, de nem egészen. Csupán kiáltani nem tud már. Megrekedt a süket és szakadatlan nyöszörgés állapotában”.

Azt gondolom, hogy ez a nyöszörgés nyilvánvalóan néha artikulálatlan kiabálás, felismerhetetlen hieroglifák, amit a társadalom nem ért, s gyakran mi sem. A társadalom nem gonoszságból nem érti, hanem egyszerűen azért nem, mert nem abból a szögből nézi, ahonnan nekem van szerencsém látni. És azt gondolom, hogy hihetetlen mennyiségű indulat keletkezik abból, hogy időként rá akarjuk erőltetni a társadalomra azt, amit ő nem érthet meg. Egészen biztos vagyok benne, hogy minden, amiről itt is beszélünk, nem valósulhat meg anélkül, hogy a társadalom értené. Zárt ajtón nem lehet bemenni, a zárt ajtót erőszakkal berúgni nem érdemes. Sok idő és energia kell ahhoz tehát, hogy egyáltalán magunkban lerendezzük: miképpen akarjuk a szívekhez közel

vinni azokat a dolgokat, amiket adott esetben mi már tudunk vagy tudni vélünk.

Nem tehetem meg, hogy ne a hajléktalan-ügyből induljak ki, az elmúlt hetek indulatai azt gondolom, hogy nagyon súlyosan érintették az egész magyar közösséget. Hihetetlen mennyiségű kárt okoztunk szerintem egymásnak minden oldalról. Csak néhány dilemmát szeretnék felvillantani. Azt gondolom, hogy súlyos vitákat tudnék generálni, ha mindent, amit gondolok, elmondanék, de csak visszafogottan fogok beszélni. Tehát:

Itt látható a Nyugati aluljáró, ahogy néhány évvel ezelőtt nézett ki, most se néz ki sokkal jobban, de ez az állapot egy picit enyhült. Itt fekszik egy

csomó ember, akikről nem tudunk semmit, illetve a társadalom egy csomó mindent tudni vél róluk. Mi egy kicsit esetleg többet tudunk, de nem is ez az érdekes, hanem a nagyon sok dilemma, amit a közösség különböző módokon fogalmaz meg. Mondjuk azt mondja, hogy nem tűri, nem viseli el, sajnálja, szereti stb. egy dolgot egészen biztosan tudunk, hogy a nyomorúságot mindenki csak távolról szereti. Nekem a 6 gyermekemből a legnagyobb cigány, és a sorban a következő múltkor ebéd közben megkérdezte tőle, hogy Bodókám, mondd már meg őszintén, hogy cigány akarsz-e lenni, vagy néger? Gondolkozás nélkül – középsúlyos értelmi fogyatékos – vágta rá, hogy néger. Magyarországon ő inkább néger szeretne lenni, mint cigány, egyébként vannak a világnak olyan részei, ahol inkább valószínűleg cigány szeretne lenni valaki, mint néger. És ugyanígy vagyunk a távolról szeretett mindenféle nyomorúságokkal.

És most hadd hozzam be egy kukázó, lomtalanító képét!

Az elmúlt időszakban sokat beszélgettünk például a koldulásról vagy a kukázásról. Bennem nagyon sokszor felmerül az a dilemma, hogy hol van a szolidaritás határa? Tehát például egy hajléktalan ember, ha bekakálva ül a villamoson és mondjuk kukacok vannak a lábában – nem nagyon ritka jelenség – akkor szolidáris vagyok-e, ha csak leszállítom, vagy ha megkérdem tőle, hogy Józsi bátyám, eljönne-e velem a szállóba és ő azt mondja, hogy nem, akkor én azt mondom, hogy ő önrendelkezett, tehát a kukacaival, meg mindennel együtt megy. Nincsenek eszközeim, ha azt

mondta, hogy nem. Én akkor vagyok szerintem toleráns, ott kezdődik az én toleranciám, ha ezt elviselem. Nekem például a kukázás ilyen. Lehet, hogy van egy kis szemét, lehet, hogy van kis zaj, de ez ezzel jár. Micsoda gyönyörű kép egyébként ez a fenti – nem tudom, szemléltették-e már a kukázó embert? Én teológusként mindig a koldus Lázár képére gondolok, biztos ismeritek. Koldus Lázár ül a gazdag ember kapujában, kutyák nyaldossák a sebeit és még azt sem kapja meg, ami a gazdag ember asztaláról maradékként lehullik – a szemetet. Nagyon szép a példabeszéd, mert Lázárnak van neve, a gazdag embernek nincs. A gazdag ember vagyunk mi. Jézus erre nagyon egyszerűen azt mondja, hogy ez a kárhozat, már itt a földön. Amikor még azt a nyomorult szemetedet sem adod oda, pedig kukázással egyébként még elboldogulnék valahogy... Nem tudom, mennyire tudjátok, hogy az elmúlt évben államosították a lomokat, amit kiteszünk. A budai polgár el tudta érni azt, hogy az őt zavaró két nap – mert körülbelül két napig zavarja az, hogy ott a mindenféle dologtalan, genetikusan dologtalanásra született ember zajong körülötte és közben a gyerekek nem járnak iskolába – el tudta tehát érni, mivel van önérdek-érvényesítő képessége, hogy az általa kirakott szekrény a kirakás pillanatában az állam tulajdonává váljon, és ha azt valaki elviszi, az bűncselekményt követ el. Ugye, hogy erről nem is beszélünk? Nem is hallunk róla? Na, itt vannak a bűnök. Hogy úgy csendesen elment több száz családnak a megélhetése, nem tudom, tudjátok-e? Mert emberek tömegei küldik haza postán – postadíjjal együtt – a kukázott értékeiket kicsit távolabbra – hallunk erről? Amikor mindenféle indulatok mentén mondjuk hajléktalanságról beszélünk, hadd mondjam el – miközben 25 éve dolgozom a hajléktalanokért –, hogy azért egy hajléktalan ember, akinek Budapesten van szerencséje hajléktalannak lenni, az túlél. Tudok ilyen köröket húzni, hogy 50 m-es körben van olyan meleg hely, ahová legalább addig, amíg ki nem zavarják, be tud menni. Aztán néhány száz méteres körben kap egy konzervet, vagy egy zsíros kenyeret. A következő körben megfürödhet, moshat stb. – nagy mennyiségű ellátás van valószínűleg. A budai polgár – s ebbe mindenkit beleérték, aki gondolkozni tud, én is Budán lakom – valahogy kikényszerítette a világból ezt, s mindeközben tizedennyi szó nem esik azokról, akiktől az elmúlt 10 évben, annak

ellenére, hogy gyerek, nem kérdezték meg, hogy evett-e? Vagy van-e fűtve az a lakás, vagy az az izé, amiben ő aludni fog? Tehát hihetetlen aránytalanság van. Tulajdonképpen nem a hajléktalan emberről beszélek, hanem arról, aki megjeleníti ezt a problémát. Még egy szót és aztán tovább ugrok a hajléktalanságról. Tudjátok-e, hogy majdnem nemzeti konzultáció lett arról, hogy legyen-e hajléktalan a környezetünkben? Semmi bajom nem lenne egyébként, ha azt kérdeztük volna a nemzeti konzultációban, hogy ki hány százalék szolidaritási adót szeretne fizetni azért, hogy... és nem azt, amit terveztek megkérdezni. Mert ebben nem az a baj egyébként, hogy a kormányzat kérdezzet esetleg butaságokat, mert lehet, butaságot kérdezni én is szoktam, hanem az, hogy a társadalomnak – a magyarban gyönyörűen benne van a társ szó –, a társnak tehát nem az a dolga, hogy bíraskodjon. Gondoljatok csak el egy balesetet, amikor valaki mondjuk nem ad jobb kéz előnyt, vagy ittasan vezet, s a társadalomnak nem jut eszébe bírálni, nem mondja azt, hogy nem segíték, mert nem a zebrán mentél át – a társadalom tök egészségesen kap a telefonjához és segíteni próbál, ezekben a nyomasztó ügyekben meg mintha bírónévá válna. Egy ilyen nemzeti konzultáció ezt erősíti meg iszonyatosan.

Még néhány kép azokról, akik túlélésért küzdenek:

Gyönyörű, szeméttelen, hosszú kéményes háztartás. Ő azért él itt, mert Magyarországon nincs bérlakás-program. Egyébként semmi köze a hajléktalansághoz, ő csak szegény. Gondoskodik magáról, és hála isten nem a világörökségi részen lakik. De ez a kép még fontosabb:

Egy szociális munkás megtalálja az erdőben lakó embert és cipőt ad neki, meg kaját, meg gyógyszert és könyörög neki, hogy menjen vele. És persze azt fogja mondani neki az erdőben lakó ember, hogy menj a fenébe, nem megyek!

S most nézzük az idevonatkozó jogi anyagokat, amikről annyit beszélünk! A 2013 áprilisában elfogadott alkotmánymódosítás a következőképpen fogalmaz a hajléktalanokkal kapcsolatban: „Törvény vagy helyi önkormányzat

rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.”

„XXII. Cikk:

(1) Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.

(2) Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.

(3) Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.”

„... életvitelszerű tartózkodásnak tekinthető minden olyan magatartás, amely alapján megállapítható, hogy a kijelölt területen való életvitelszerű tartózkodás a lakó- és tartózkodási hely, valamint egyéb

szállásra való visszatérés szándéka nélkül, a kijelölt területen való huzamos tartózkodás érdekében valósul meg, és a kijelölt területen való tartózkodás körülményeiből, vagy a magatartásból arra lehet következtetni, hogy a jellemzően lakóhelyül szolgáló kijelölt területen végzett tevékenységet – így különösen alvás, tisztálkodás, étkezés, öltözködés, állattartás – az elkövető a kijelölt területen rövid időnként visszatérően és rendszeresen végzi.”

Szakmaközi együttműködésekben most együtt dolgozunk a rendőrökkel, mentősökkel. Képzeljétek el, hogy a rendőr most ezzel a szabálysértési törvényi tényállással fog odamenni a hajléktalanhoz. Csak egy icipicit vicces, a valóságban nem olyan nagyon. Csak ezt a részét mondja: „életvitelszerű tartózkodásnak tekinthető minden olyan magatartás, amely alapján megállapítható, hogy a kijelölt területen való életvitelszerű tartózkodás...” Itt bukott az egész, de menjünk tovább: „...a lakó- és tartózkodási hely, valamint egyéb szállásra visszatérés szándéka nélkül...”. Szándék, törvényben. Rendőr odamegy és mérlegeli: szándékol-e ön esetleg...? Akkor most jogvédő lennék, és a következőt csinálnám: nyilatkoztatnám közjegyző előtt, hogy ő szándékozik hazamenni, ezt betenném a belső zsebébe, ő pedig mindig fölmutatná. De nyilván nem cél, hogy a rendőrökből hülyét csináljunk ebben a nagyon nehéz helyzetben, amit most az alkotmányunk hozott. Egyébként nem ez a legnehezebb, hanem az, hogy az alkotmányuk azt mondja: a közterület meghatározott részére vonatkozóan lehet tiltani, s ezzel azt mondja indirekt módon az alkotmány, hogy Magyarországon az összes többi helyen lehet hajléktalannak lenni. Amit nem jelöltek ki, ott megengedték és Isten óvja a királynőt, merthogy semmilyen eszközrendszerünk nem marad. Ez a bonyolult kérdés azt is jelzi, hogy egy-egy szónak, egy-egy dolognak hányféle romboló hatása lehet, és akkor itt jön az indulat – az indulatok mentén születnek döntések oda és vissza.

Majdnem törvényszerűség, hogy akkor szeretik a pártok a hajléktalanokat meg a cigányokat, amikor éppen nincsenek hatalmon, de már talán ez sem igaz. Még a 90-es évek elején, adott esetben, lehetett vele szavazatot szerezni, de most már akkora az indulat, hogy még azok a pártok, akiknek egyébként benne lenne a programjában, hogy a

cigányságot szeretni kell, azok sem merik szeretni. Mert az most jelen pillanatban negatív szavazat.

Ez egy budapesti kép

Ez pedig vidéki

Túl sok különbséget nem látunk rajtuk, a másodikon nincs kutya, van viszont gyerek. A különbség csak annyi, hogy míg az első képhez rengeteg ember elzarándokol, mondjuk rendőr, körzetfelügyelő, szociális munkás stb., a másodikhoz a védőnő se.

Én nem féltém a hajléktalan ellátástól a nyolc milliárdot, mert sokkal több kéne. Nem tudom, tudjátok-e, hogy a cigánytelepekre mennyi pénz volt az elmúlt években az állami költségvetési soron? 500 millió Ft 150 000 emberre. És ne is beszéljünk cigányságról – nézzétek meg ezt a helyet, ahol mutathatom még a házat.

Ezret is lehetne mutatni ilyenből. Nagyon sok minden látható rajta, például az, hogy innét nem lehet iskolába járni. És ha valaki vitatkozik ezen, akkor szeretném ott, a lakáson belül megejteni ezt a vitát. Kettő percig sem fog vitatkozni, mert nem tud bent maradni 2 percnél tovább, annyira bűdös van bent. Viszont ha a

gyerek nem megy iskolába, akkor nem kap iskoláztatási támogatást. Pillanatok alatt ki fog alakulni a konszenzus abban, hogy ha Lakatos Joci nem megy iskolába, akkor az jó az osztálynak meg a tanárnak, aki cserébe nem írja be hiányzóknak és akkor már meg is van az összes adat, amire egy kormányzatnak szüksége van. Kicsit vagyok csak szélsőséges, azért, hogy értsétek. Ez a jogszabály egyébként irányában meg üzenetében tök jó, csak kit érdekel, hogy milyen módon valósul meg? Felvetek még egy vitára ingerlő mondatot, mert azt állítom, hogy az iskolai szegregációnak nem a szín, hanem a szag a legfőbb oka. Ebből a házból nem lehet iskolába menni, és ennek még további okai is vannak: nincsen 18 fok, nincsen 60-as égő és még sorolhatnám.

Ezeket a településeken borzasztóan megkérdőjeleződik a szubszidiaritás fogalma is. Minket nagyon sokszor vádolnak paternalizmussal, de állítom, hogy van háromszáz olyan település Magyarországon, amiknek ha pénz adnának csak úgy, akkor hátrafelé indulnának el. Mert félelemből választották meg a vezetőiket, azért, mert az uzsora tartja gúzsban az egész világukat. A szubszidiaritás elve élő közösségről gondol valamit, aminek van közös célja, van jövőképe stb. – de hány településnek nincs ma Magyarországon nem hogy célja, de holnapja is alig? Csak a ma maradt, és a ma a nyomor és a szegénység között tengődik. Nem szeretem a mélyszegénység szót. A magyar

lélekben ez a nyomorúság, azt valahogy értjük, azt, amikor már minden elszakadt. És itt nem hiányállapotról van már szó, réges-régen nem. A szegénység nekem az, amikor a 60-as évek Magyarországon az én nagyimnak nem volt semmilyen munkája, helyesebben – hiszen munkája volt reggeltől estig –, semmilyen hivatalos jövedelme nem volt, viszont két diplomát összerakosgatott tojásból, málnából, cseresznyéből, ebből-abból-amabból, hihetetlen jó volt a szomszédság, együtt szüreteltünk, disznót vágunk – gyerekként én is. Az egy másik dolog egyébként, hogy a nagyapám alkoholista volt, és néha nem értettem, hogy miért alszik a nyári konyhába, de nagyanyám engedte, hogy nekem nagyapám legyen és én nagyon-nagyon szerettem a nagyapámat. Tehát a falu tudott mindenféle ilyeneket, amiket most mi szakmának hívunk és az együttműködés is megvolt. Mert volt közös jövőkép és az a szegénység nem volt baj, mert kreatívvá tett, mert jövőképet hozott, mert együttműködésre kényszerített. És ha valaki ebből kihúzott, az a falu szélén találta magát, legalább is képletesen. Na, ez a szegénység és nekem nincs bajom ezzel. Számos hasonlóan szegény település van Magyarországon, és szerintem jó sok pénz kell adni nekik, de isten ments, hogy bárki okos tojás megmondja nekik, mit csináljanak vele. Egy ilyen szegénység tud bánni a pénzzel, de mi van akkor, amikor a hiány elkezd olyan méretet ölteni, hogy amikor valaki bemegy a boltba, ott eszi meg, amit kapott. Vagy az éhezés mellett a hideget is el kell viselni. Mindenkit biztatok a középosztályban arra, hogy mínusz húszban üljön a gyerek a hideg lakásban, ami tényleg parkettás. Egyébként nem történt meg túl sokszor, hogy parkettával tüzeltek, de ez számomra teljesen érthető, mert a mínusz húsz annyira fáj, hogy nem lehet kibírni, csontig hatol. Biztosan láttatok már hullámozó tetőket. Az azért hullámozik, mert minden második gerendát ki lehet fűrészelni – tudjátok mekkora meló? De éjjel, mikor annyira hideg van és lőnek az erdőben, akkor inkább kivágom, mert a gyerek meg fog halni reggelre, és még a következő percet sem gondolom végig, nem hogy azt, hogy mi lesz a tetővel, mert a túlélés ilyen ösztön. Egyébként nem kell Maslow-piramist tudni hozzá, hogy az ember, mikor ott van, érezze, értse és tudja is. Szóval a nyomorúság valahol itt kezdődik, és a hiánynak bizonyos szintjén összerombol mindent, nincs kultúra, nincs holnap, nincs jövőkép.

Megjelenik az uzsorának különböző formája, és a prostitúció. Most voltam egy államtitkárral lent, mert arra biztatott, hogy oldjuk meg egy faluban a prostitúciót meg az uzsorát. Mondtam, ha lejön, megoldom, ha ő is úgy gondolja még utána is. Találkoztuk három lánnyal, minden elő volt készítve, és hát az államtitkár úgy nekifutásból beajánlotta a közmunkát. Na most, ilyen butaságot ugye mi már nem csinálunk. Az egyik lány elmondott mindenféle tarifákat magáról és a kérése csillogó szemmel az volt, hogy ő Svájcba szeretne menni. Ő úgy fogalmazott, hogy ott jobban szeretnek a férfiak. Ez nem tudom, pontosan mit jelent, nem mertem megkérdezni. De tök világos, hogy mi nála már nem tudunk mit elérni, viszont az ő 10 éves húgánál talán még igen. Iszonyatosan nehéz ez is, és persze mint keresztény szervezetvezető kaphatnék farba rúgást innen-onnan, ha ilyeneket mondok, de értem. Értem, és az a lány, aki ilyet mond, az 10 éves korában már egyszer el volt adva, és senki nem tudott beavatkozni. Ezek nem közösségek.

Nézzétek ezt a 39 millió Ft-os kilátót:

Cikkezzgettünk erről, murva meg ilyenek vannak a számlán. De itt tényleg ki lehet látni a nélkül is, hogy kilátót építettek volna. Értem én ezt, meg egyébként szükséges is szerintem. De ugyanakkor mintha azt hallanánk, hogy van olyan ember, aki akár kétszer is sorba áll a

zsíros kenyérért. Visszaél a helyzettel. Ne feledkezünk meg a koldusmaffiáról, ami „a magyar gazdaságot súlyosan veszélyezteti”. A koldusmaffia számomra Sanyi bácsi, aki egy háromkerekű kocsival – nem tudom, hogy mozgássérült volt-e, mert az nem derült ki róla soha –,

minden reggel a Miklós utcából, az Árpádi híd környékéről áttekert a Margit hídig, ha jó idő volt. Ha rossz idő volt, akkor ezerért odatolatta magát, hogy ne fagyjon meg a keze. Tehát ez is egy piac, egészen addig, amíg Sanyi bácsit valaki áttolja, vagy kiviszi. Az eszköztárában egyébként sok minden van – mindenféle mankók például –, amiket kölcsön ad. Tudom, hogy botrányos, amit mondok, de ez semmivel sem több, mint a többi termelő eszköz, amivel valaki marha olcsón termeltet és utána beszedni a hasznot. Tudom, hogy ez irritáló, de nem sokkal bonyolultabb és azt is állítom, hogy ez nem olyan nagyon veszélyes, hogy erre kéne az egész magyar rendőri karnak rárobbannia. Az viszont jó hír, hogy Győr-telepre (Pécs) lehozták a csatornát – én ezen is sikítoznék, mert nincs kenyér, meg nincs semmi. A csatorna-beruházás annyit jelent, hogy a víz kétszer annyiba kerülne, ha – és kapaszkodj meg – nincs víz. 5 évvel ezelőtt volt a beruházás és nem tudjuk, mi lesz Győr-telep jövője. Van átemelő, nagyon modern, tutira meg van csinálva az egész csatornázás és két sávós út van. Másfél milliárd forint. És én is nagyon sajnálom kétszer odaadni a zsíros kenyeret.

Sajókaza
Szerintem szép ez a főtér, egyébként rendben is lenne, ha mondjuk Solymáron lenne. De Sajókazán van, ahol 100 méterre a főtértől 27 gyerek lakik itt:

Tudom, hogy időként demagógnak tűnök, de azért ez kicsit olyan kérdés, mint amikor az apának éheznek a gyerekei és ő vesz magának egy új farmert. És ott szerintem be kell avatkozni. Tehát itt

valami nagyon nagy baj van, amiről nem beszélünk, és szerintem igen, van 300 olyan település, ami valamiféle rabszolgasorban él, mi meg kiírjuk a pályázatokat a gyerekek nyári étkeztetésére. 187 település nem pályázott. Nem Solymár nem pályázott, Solymár pályázott. Nem sajnáltuk az időt, elmentünk megkérdezni, hogy miért nem, és 60 meg is próbált rendes választ adni. Nem volt konyha, nem volt ember – valamit mondott. 27 viszont azt mondta: ezeknek nem, mert akkor a szülőknek már nem is marad felelőssége. Tényleg? Tehát bízzuk ilyen településvezetőkre a dolgot? A dilemma az, hogy demokrácia van és megválasztották ezeket az embereket. Azt állítom, hogy ez valami súlyos torzulás. Szerintem vannak olyan adatok, amik mentén be kell avatkozni, mint a családban is időként, bármilyen szomorú is. Én nem szeretek beavatkozni, de hát időként van ilyen helyzet. Van konkrétan egy olyan családnak, ahol az apuka megeszi a gyerekek elől a kaját. A 6 gyerek neki viszi haza a kaját a suliból, apuka meg akkora már, hogy nem fér a székre. Az egyetlen megoldás az, hogy több kaját viszünk, mert egyébként gyermekvédelem azon a vidéken nincs, illetve van, de nincs benzin a kocsiba, amikor pedig viszünk benzint, akkor meg rossz a kocsi.

Ez Budapesttől 20 km-re van, egy 8 gyerekes család lakóhelye. Pecséttel kiutalt szükséglakás. 8 ilyen van egy telepen – nem akarom bántani az önkormányzatot, mert egyébként együttműködök.

További problémák, hogy amikor ilyenre váltjuk, akkor a jogvédők feljelentenek, hogy ez méltatlan, mert konténer. Pedig bevakoltuk, meg

tetőt is tettünk rá, hogy ne bántsa senkinek a fejét. Egyébként ez is egy rettenet, biztos ismeritek, elmentek valahova, térdig álltok a kakiban, dolgoztok, és egyszer csak megjelenik valaki, és elkezd monitorozni, értékelni. Szoktam kérdezni, hogy: Nem csinálnátok ti is valamit? Olyan szívesen elmennék értékelni én is. Iszonyatos energiákat vesz ez el. Az előbb szó volt kiégésről. Szerintem ha fegyverrel küldöm a katonát a végvárba, akkor az katona és azért megy, hogy harcoljon. Az harcolni fog, és nem ég ki, mert nincs ideje.

Ez a Tarnabodi fő utca. Senki sem tudja, hol lakik az uzsorás, ez titok. Ennyire titok az uzsora vidéken. Egyébként ma már láthatnátok az oroszlánt is a kapun és azt, hogy ki van égve, mert valaki megharagudott rá és felrobbantotta. Ki hall erről?

Milyen megoldások születhetnek? Ugye mi

azt mondjuk, hogy a közösségépítés, vagy településfejlesztés. Ez úgy kezdődik, hogy vissza kellene építeni a közösséget, először is azzal, hogy ott kell lenni. Ezt a részét a munkáknak úgy hívjuk, hogy jelenlét. Jelenlét programem, beköltözünk, így vagy úgy. Van, hogy állandóra, van, hogy csak veszünk egy kis házat. Soha nem lehet jobb a ház a többinél, tehát uniós forrásból épült közösségi palotákban nem lehet elkezdni a munkát szerintem. Ezután jön a diagnózis, majd az eszköz és el kell kezdeni gyógyítani. Ha éhesek a gyerekek, akkor meg kell etetni őket, ha nem tudod megetetni, akkor ne menj oda, mert az összes munkatársad ki fog égni az első héten. Megállapítani a diagnózist egy orvosnak és utána nem tudni gyógyítani – ez mindenféle kudarc eredője.

Tudom, hogy egy kicsit ellentmondásos, mégis azt mondom, hogy: Nem szabad odamenni, mert te is meghalsz. Tehát akkor kell odamenni, amikor eszköztárad van.

Ez Tarnabod, mikor odamentünk. 10 éve dolgozunk itt és még 30 kell. Ha nem tudunk 30 évet dolgozni, akkor semmit sem értünk el.

A közlekedés úgy nézett ki, hogy fél 8-kor – nem fél 6-kor, hanem fél 8-kor! – elment Kálba a busz – az egy vasútállomással rendelkező település – és este fél 7 kor jött vissza egy Hevesből. Ez a két busz volt. Egy csomó dologtalan ember él itt, aki nem szeret dolgozni – mint tudja mindenki Budapesten. Vettünk egy 17 személyes buszt.

Vasútállomásra, útkereszteződéshez vittük az embereket fél órás forgásban. 33 munkahely egy hónap alatt. És gondoltunk, hogy milyen jó lenne, ha ez uniós programban sokáig mehetne. Aztán jött a csalódás, mert két hét múlva senki nem ült fel a buszra. Az első fizetésből megszületett 3 Lada.

Ettől kezdve Egerbe vitt megváltozott munkaképességűeket a busz, most meg iskolabusz.

Előre-fizetős órák. Hihetetlen közösségépítő hatása van családon belül, akkora maflást kap a gyerek, ha nyitva hagyja a WC-ben a villanyt, amikor az apa meccset akar nézni az este, hogy még...! Zseniális, az előre fizetős rendszereknél jobb nevelőeszköz még nem találódott ki.

Mangalica programot viszont ne csináljatok, nem szeretik a szegény vidékeken, mert öt hónappal hízik meg és nincs benne hús. Ez megint a messziről jött ember programja, ugye, mi azt gondoltunk, hogy majd eladjuk, de hát nem így lett.

Elektronikai hulladékszerelő, betanított munka. Tarnabodon a

legnagyobb a számítógép-sűrűség Magyarországon, mert ugye amit szétszednek, egy idő után össze is tudják rakni.

fűtött hely. Egy csomó szocializációs folyamat így zajlik le, nem gonoszág, meg nem deviancia, ha hideg van otthon, ott meg meleg.

Ugyhogy gyorsan megvettük a kocsmát. Ha nem tudjuk megvenni, mehettünk volna mi is kocsmába, az is jó egyébként, csakhogy akkor eszközt nem tudsz változtatni. Folyamatosan hívtunk alkohológust, rendőrt, prevenció szakembereket és másokat a munkába, nem mindent tudtunk magunk megoldani, például amikor az uzsorással kellett tárgyalnunk.

Van ovink – megint közösség. Azt vettük észre egy nyári napon, hogy a gyerekek tömegével a kocsmába járnak – az iskolával szemben ott a kocsmá. Gondolkodtunk rajta, hogy miért járnak oda, hiszen füst van bent, meg elég undok emberek, mondjuk a csocsó meg játékgépek vonzhatják őket, de pénzük meg úgy sincs, miért hát? Télen jöttünk rá a dolog nyitjára: ez az egyedüli

És a foci

Tarnabodon egyrészt ez az egyetlen világított hely, mert ugye nincs a faluban világítás, mert kikapcsolták, másrészt, képzeljétek el, bejönnek a nem-cigányok ebbe a faluba, a műfüre. Integráció, szegregáció. NB2-es

futballcsapatunk van tíz év után, mondjuk, mindig kikapunk, de mez van, szám van, siker van, és van annyi esze a sportszervezőnek, hogy a Fair Play Kupát mindig mi kapjuk. És akkor, mint a győztes hadsereg mennek a fiúk a faluba, és mutatják. Őrületes hatalom.

Ez a „pokoli torony”.

Senki sem hiszi el, hogy Veszprém-ben létezik ilyen lépcsőház, jelentem: létezik, meg ilyen is.

Kicsit csalni kell, mert adócsalás az, ha én egy tartozást ledolgoztatok a házban.

Tudjátok, hogyan szüntettük meg a szemétheget? 6 év és még 30. Rengeteget beszélgettünk az emberekkel. Leültünk és mindenki megesküdt, hogy nem dob ki szemetet, mert mégiscsak hogy néz ki, mert a gyerekek és a patkány. Tehát mindenki. Jövő héten megint úgy nézett ki, mint korábban. Mit csináljunk? Főlraktunk két kamerát, megszerveztük a portaszolgálatot, reggel a portás bemért, hogy honnan jött a szemét, vettünk kis zacskikat, a portás berakta a szemetet és „Bocsi, kiesett”-tel visszavitte a küszöbre. Egy hét alatt megszűnt a szeméttelés,

mindenki nagyon boldog volt, ennyi kellett hozzá. Rengeteget agyalunk. Kudarcc, kudarc, kudarc, győzelem, kudarc, kudarc, kudarc, győzelem. Ha nincs a végén a győzelem, akkor mindenki belehal. Viszont az „ilyen volt, ilyen lett” folyamatos élménye arról szól, hogy mi itt lakótársak vagyunk. De ez nem

megy szigor nélkül. Minden előre fizetős, aki nem fizeti a közös költséget, az sajnos nem kap liftkártyát – persze úgyis lifttel megy fel –, de legalább a jelzés megvan. És akinek nincs fűtésre pénze, annak sajnos nem tudunk befűteni, de jöhet a közösségi terünkbe reggeltől estig és megtanítjuk, hogy hogyan kell túlélni a hideg éjszakákat, jól betakarózva.

Nagyon sok dilemma van a nyomor szülte közösségi romok és élő közösségek között. Végül, egy önkritikus felvetésben elmondom, hogy rengeteg kicsi egyházat láttam egészen zseniálisan, zsigerből, tanulmányok nélkül közösséget építeni. Hozzánk, Bodra a halmajugrai Béla pásztor szokott átjönni. Nekidől a bolt ajtajának, előveszi a gitárját és úgy áldja Jézust. És mindenki énekel. És sokan leszoktak az alkoholoról, mert Bélának megígérték, akinek semmilyen végzettsége nincs egyébként, egyszerűen érti őket. És az én katolikus egyházamban meg hiába van. És Jézus benn a szobában nem bír hozzájuk bejutni. Azt gondolom, hogy amikor közösséget építünk, a szakmából kettőt visszalépve kéne lesni azt, hogy valamikor magától hogyan működött az a dolog.

Köszönöm szépen a figyelmet!

Németh Nándor: Merre tovább, elszegényedett falvaink?

Az, hogy az elmúlt 50–60 év során jelentősen átalakult falvaink jelentős része, nemcsak ténszerűségét, de háttérét, mozgatórugóit, társadalmi, gazdasági és természeti összefüggéseit illetően is széles körben ismert helyzet és folyamat, a magyar társadalom jelentős rétegei által megélt tapasztalat. A

térszerkezettel foglalkozó kutatások általános érvényű megállapítása szerint, a térszerkezet alapjellemezői a kilencvenes évek elejét jellemző jelentős mozgásokat és átalakulást követően stabilizálódtak, a kilencvenes évek vége, kétezres évek eleje óta strukturális változások nem következtek be. A főváros és agglomerációja a hazai gazdaság legjelentősebb motorja: Magyarország GDP-jének mintegy 40%-a Budapesten termelődik meg, míg Pest megyével együtt ez az arány eléri az 50%-ot, miközben az ország lakosságának csak mintegy 30%-a él a Közép-Magyarországi régióban. Ugyanakkor nemcsak gazdasági értelemben, de intézményi ellátottságát és társadalmi működését tekintve, valamint kulturálisan, egészen jelentős a differencia a főváros és az ország többi része között. Számos tekintetben leginkább az ország nyugati, észak-nyugati része hasonlítható össze működését tekintve a fővárosi viszonyokkal: a Balatontól északra realizálódott a kilencvenes évek közepét követő, zömmel ipari befektetések legnagyobb része, ebben a térségben van viszonylag legjobb állapotban – Budapestet és környékét kivéve – a munkaerőpiac, és a területi kohézió mikro- és makro-térségi értelemben is az ország e részén a legerősebb. A főváros-vidék kettősség mellett ezek a viszonyok egy jelentős nyugat–kelet

kettősséget is bekódolnak a térszerkezetbe. Ugyanakkor általánosan igaz az, hogy bárhol is járjunk az országban, a városok, központi települések jobb gazdasági működést produkálnak és az ott élők számára jobb minőségű közszolgáltatásokat biztosítanak, mint a falvak, így általában magasabb életszínvonalat tudnak biztosítani lakosaik számára. Ha a gazdasági és a társadalmi folyamatok főbb indikátoraiban gondolkodunk, azt mondhatjuk, hogy mind jövedelemtermelő képességüket, mind foglalkoztatási kapacitásukat, mind pedig a lakosság iskolázottsági szintjét tekintve a városok (a nagyobb lélekszámú települések) jobb helyzetben vannak, mint a falvak (kisebb lélekszámú települések).

E főbb térszerkezeti jellemzők mentén jelentős területi és települések közötti egyenlőtlenségek állnak fenn. Különböző számítások szerint (lásd pl. a szegénységi kockázati index módszertanát) mintegy 400 olyan települése van az országnak, ahol a fennmaradáshoz szükséges gazdasági és/vagy társadalmi alapok jellemzően szinte teljes mértékben hiányoznak, és további legalább 400 településen vannak ezekkel az alapokkal jelentős gondok. Vagyis végső soron akár ezer olyan településről is beszélhetünk Magyarországon, ahol a lakosok normál megélhetése a helyi erőforrások oldaláról vagy egyáltalán nem biztosított, vagy jelentős hiányokat szenved. Ezek a települések jellemzően az ország periferiáin, nagyrészt a leghátrányosabb helyzetű kistérségek területén helyezkednek el. A közszolgáltatások ezekben a térségekben a legritkásabbak és sokszor a leggyengébbek, a szolgáltató szektor – a viszonylag csekély fizetőképes kereslet miatt – egyébként sem található meg ezekben a térségekben hatalmas erővel, az ipari befektetések ritkásak, ugyanakkor jelentős volumenű nagyüzemi mezőgazdaság és erdőszeti tevékenység veszi körbe ezeket a falvakat. Csupa olyan gazdasági szféra ez, amelyeknek nagy általánosságban nincs szüksége az általuk érintett és részben kiszolgált településeken élők munkaerejére, sem ezeknek a településeknek a fizikai és humán infrastruktúrájára. Ezekben a falvakban egyre kevesebben találnak megélhetést a közigazgatás, a köz- és egyéb szolgáltatások területén, a termelő, ipari termelő, feldolgozó és karbantartó vállalkozások sem képesek munkát adni az itt élő, zömében alacsony iskolázott

tömegeknek, de ezekben a szférákban is csakúgy, mint a nagyüzemi mezőgazdaságban, rohamos gépesítés, automatizálás zajlik, ami mind-mind azt eredményezi, hogy e falvak lakossága nem talál magának folyamatos megélhetést biztosító munkát. Ennek eredményeként még ma is folyamatos e települések elnéptelenedése és elszegényedése: aki csak teheti, beköltözik legalább a legközelebbi városba, de a tanultabb fiatalok már nagy eséllyel nem térnek vissza versenyképes szakmával vagy diplomával a zsebükben. Ezekben a falvakban sok helyen jelennek meg szegregátumok, és az általános elszegényedés a teljes kirekesztettséghez is elvezetett már több száz(!) esetben, amikor már a teljes település önmagában egy szegregátum, a falu teljes lakossága egy kirekesztett, perifériára szorult, munkaerő-piaci és szociális szempontból halmozottan hátrányos helyzetű közösség. Ugyanakkor általános tapasztalat az, hogy ezek a problémák nem szűnnek meg, nem számolódnak fel maguktól, vagyis praktikusán nem következik be a gazdasági létalapjukat veszített falvak teljes elnéptelenedése, hanem az egyre mélyülő szegénység nyomán a nyomor ott marad és konzerválódik. Sok oka van ennek, lakáspiaci anomáliáktól kezdve, a szociális transferek konzervációs hatásán át, az etnikai természetű megkülönböztetésig, de középtávon a feladat mégis csak adott: a lefelé tartó szegénységi spirál megállítása és egy emberhez méltóbb élet biztosítása érdekében muszáj ott, helyben valamiféle gazdasági működést indukálni, ami ha mást nem, a napi túlélést segíti. Mivel sem tömeges, az alacsonyan képzett munkaerőt is foglalkoztatni képes ipari befektetésekre, sem a nagyüzemi mezőgazdaság profilváltására nem számíthatunk, ezekben a falvakban nem marad más lehetőségünk, mint azokból az erőforrásokból építkezni, amelyek a helyiek kezében vannak: ez saját munkaerjük, belterületi kertek és szántók, maguk a lakóépületek és azok melléképületei (szerencsés esetben a még megmaradt istállók), valamint a közösség érdekeit még képviselni képes, az összetartozást erősítő intézmények, szervezetek, egyének.

Tapasztalataink szerint általában van ezekben a teljesen elszegényedett falvakban három olyan társadalmi csoport, amely alanya lehet valamiféle helyi gazdaságfejlesztési, azon belül leginkább szociális

gazdasági kezdeményezésnek, s így valamilyen mértékben lehet haszonélvezője a saját faluja újragondolt társadalmi és gazdasági működésének, ami annak a falunak a hosszú távú életben maradását, sőt gyarapodását szolgálhatja, ily módon ezek a kezdeményezések az egész magyar társadalom számára fejlődésként, előrelépésként értelmezhetők.

Az első nagy csoportot azok a családok alkotják, amelyek igyekeztek a rendszerváltás éveiben erőforrásokat megőrizni és szerezni: van saját földjük akár több tíz hektár mennyiségben, bérelnek is hozzá, ha mást nem, nagyobb belterületi kerteket, és főállásban, életvitel-szerűen berendezkedtek egy földműves, gazdálkodó életmódra. Vannak traktoraik, egyéb gépeik, magtárak, és szántóföldi művelést folytatnak, teljesen hasonlóan az őket körülvevő nagyüzemek tevékenységéhez, csak sokkal kisebb volumenben termelve. Vannak állataik is, leginkább tehének, azok számára van legelőjük vagy kaszálójuk, még ha kis területen is. Egy ilyen családi gazdaság általában stabil megélhetést biztosít saját maga számára, de az erőforrásai ahhoz kevesek, hogy érdemben fejlődni tudjon, így jó esetben a tisztas megélhetés szintjén marad a család. Ahhoz ezek kicsi gazdaságok, hogy jelentős mennyiségben adjanak munkát a többi falubelinek – néhány napszámos, segédmunkás él meg még náluk, de általában őket sem jelentik be, nem fizetnek utánuk adót, vagy csak minimálisan. Ha egy ilyen gazdaság elég nagy, mondjuk 100 hektáros, és van szakértelem is a családban, akkor el tud indulni a gazdagodás útján, viszont ha kicsi, mondjuk csak 10 hektár, akkor viszont a család a lecsúszás szélén táncol. Egy helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezés elindítása szempontjából kulcskérdés, hogy hány ilyen gazda van a faluban, azok mekkora erőforrásokkal rendelkeznek, és mivel foglalkoznak. Ha az üzeméret akkora, hogy abból szántóföldi termesztés esetén is, minden feldolgozás nélkül, a megtermelt búzát, kukoricát, napraforgót, repcét stb. tömegárúként értékesítve is megélik, akkor aligha várható, hogy újfajta tevékenységbe kezdjenek, például gyümölcsöst telepítsenek, és ugyanígy kevés a remény arra is, hogy összefogva valamiféle feldolgozás irányába mozduljanak el. Minél bizonytalanabb ugyanakkor a

létfenntartásuk, illetve az üzem jelen adózási és támogatási konstrukciók melletti olyan működtetése, ami a család igényeit kielégíti, annál nagyobb az esély arra, hogy ezeket a családokat egy asztalhoz lehessen ültetni és el lehessen indítani egy újfajta gazdálkodási tevékenységet. Láttunk például olyan falut, ahol 6-8 családnak is voltak tehenei, de csak néhány darab. Volt mindegyiküknek annyi földje, hogy a takarmányt megtermelje, sőt többüknek volt néhány tíz hektárnyi szántója is, és mivel ebben a gazdálkodási kultúrában nőttek fel, és máshoz nem is értettek, minden nehézség ellenére működtették a családi gazdaságot. Viszont mindegyikük elégedetlen volt. Azoknak, akiknek volt 20-30 hektárja, a gazdaság mellett nem volt idejük másra, viszont ennyi föld két embernek a minimálbért is alig termelte ki búzából és kukoricából; ahhoz sok volt a birtok, hogy túladjanak rajta, ahhoz viszont kevés, hogy érdemben gyarapodni tudjanak. Ugyanakkor azoknak, akiknek még ennyi földjük sem volt, a napi megélhetést sem tudta biztosítani a gazdaság, így elmentek a helyi önkormányzathoz közfoglalkoztatásban dolgozni, és végső soron a közfoglalkoztatási bérük fedezte a tejtermelésen elszenvedett veszteségeiket. Éppen a helyzet reménytelenségéből adódóan ezeket a családokat első szóra egy asztalhoz lehetett ültetni, hogy gondoljuk át, összefogva mibe tudnának belekezdeni. Önkormányzati szervezésű közösségi gazdálkodási program indítása esetén egyébként ezek az emberek tudnak lenni a munkavezetők, motorjai, s egyben kitalálói, fejlesztői is a programnak.

A második nagy csoportot azok a falusi családok képviselik, amelyeknek van mezőgazdasági termelési kultúrája, de erőforrásai nincsenek ahhoz, hogy önállóan gazdálkodjon, és az ehhez szükséges magas szintű szakértelme sincs meg se a növénytermesztés, se az állattenyésztés terén. Ezek a családok nagy valószínűséggel a korábbi térszabványhoz tartoztak – akár szellemi munkát végző – alkalmazottként, és mellette otthon háztáji gazdálkodást folytattak, ebből teremtették elő a továbblépéshez, gyarapodáshoz szükséges anyagi feltételeket, ugyanakkor stabilizálták a család élelmiszer-ellátását is. A kilencvenes évek során ezeknek a családoknak jelentős része költözött be városokba, mivel a térszabvány megszűnésével elvesztették egzisztenciájukat,

de szakértelmüket a városban jó eséllyel jövedelemre tudták váltani. Viszont ezeknek a családoknak az esetében – akár beköltözött a városba, akár maradt falun – a hosszú távú boldogulást csak a gyermekeik taníttatása adhatja meg, így ezek a családok tudják elfoglalni a falvakban még megmaradt közigazgatási, oktatási, egészségügyi állásokat, lehetnek a mezőgazdasági nagyüzemek vagy az esetlegesen fellelhető egyéb vállalkozások alkalmazottai. Falusi megmaradásuk bizonytalan; a magasabban kvalifikált gyermekeik már jó eséllyel a városokban maradnak, és ott kezdenek új életet. A falvak megmaradása szempontjából kulcskérdés, hogy ezeket a középosztályhoz, vagy még inkább az alsó-középosztályhoz tartozó családokat sikerül-e megtartani, hiszen munkakultúrájukkal, hagyományaikkal, gyökereikkel a falvak gerincét képesek alkotni. A helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezéseknek jó eséllyel aktív részesei tudnak lenni, így egy-egy ilyen program kulcsszerepet tud játszani ezeknek a családoknak a megtartásában, ugyanakkor nélkülük igen nehéz, sőt a legtöbb falu esetén tán nem túlzás azt állítani, hogy egyenesen kilátástalan működőképes helyi gazdaságfejlesztési programot indítani. A legrosszabb helyzetű falvakban már ezeknek a családoknak a tagjai is szinte csak a közfoglalkoztatásban találnak munkát, így egy önkormányzati szervezésű közösségi gazdálkodási programba ezeken a helyeken viszonylag könnyebb őket bevonni.

A harmadik nagy csoportot pedig azok a családok adják, amelyeknek nincs mezőgazdasági kultúrája, falusi hagyományai se nagyon vannak, és arra is van esély, hogy az adott faluban nincsenek is mély gyökereik. Ezek a családok nem művelnek kertet, nem tartanak állatot, vagy ha igen, messze a lehetőségeik szintje alatt. Általános tapasztalat, hogy a saját tulajdonukban lévő házra, annak udvarára, melléképületeire, kertjére nem erőforrásként tekintenek, ezeket az eszközöket kevéssé használják, sőt sok esetben a napi érdekek és szükségletek mentén túl is adnak rajtuk. Mivel önmaguk nem termelnek, ezek a családok szinte kizárólag pénzből élnek, így nagymértékben ki vannak szolgáltatva a helyi munkalehetőségeknek és a szociális transzferek nyújtotta alapszintű biztonság megszerzésének. Életstratégiájuk a legtöbb

esetben a napi túlélésre koncentrálnak, így ezek a falvaink legsérülékenyebb családjai, társadalmi csoportjai. Nagyon gyakran a megszerzett pénzbeli jövedelmek nem képesek még az élelmiszer-ellátás biztonságát sem garantálni, vagy megfordítva is sok esetben igaz: ezek a családok gyakran nem képesek az egyébként elégséges pénzeszközökkel sem garantálni saját maguk megfelelő ellátását. Falvaink jövője szempontjából ugyanakkor az is kulcskérdés lehet, hogy ezek a családok elsajátítsanak egy olyan mélységű mezőgazdasági termelési, és általában véve gazdálkodási kultúrát, amivel erőforrásként tudják hasznosítani közvetlen környezetüket, stabilizálni tudják saját maguk ellátását, nem is szólva arról, hogy jobb minőségű és tisztább élelmiszereket tudnak az asztalra tenni, mint amiket most a boltok olcsón kínált árucikkei közt elérnek. Tapasztalataink szerint e társadalmi csoportok sokszor szegregált körülmények között, kirekesztettségben élnek, szociális helyzetük javítása és a termelésbe való bevonásuk a közszolgáltatások javítása és hosszú távú szociális programok, diagnózis-alapú beavatkozásra és kísérésre épülő, rendszerezett szociális munkát alkalmazó jelenlét nélkül nem érhető el. Ezek a családok tömegesen vesznek részt a közfoglalkoztatásban, ami ilyen módon a gazdálkodási ismeretek elsajátításának lehetőségét is képes megadni. Hiszen ebben az esetben a közfoglalkoztatás nem az elsődleges munkaerőpiacra jutás eszköze, vagy átmeneti menedék két munkahely között, hanem a munkába való visszavezetés, a munkakultúra és termelési ismeretek elsajátításának szinte egyetlen eszköze. E családok tagjainak jelentős része ugyanis nincs munkavégző képessége teljes birtokában, így hiába is kínálnának fel neki állást, azt nem lenne képes betölteni. Ezeknek az embereknek az esetében a közfoglalkoztatás lehet az az „iskola”, ami segít meg- vagy visszaszerezni a normál munkavégző-képességet. Ehhez persze a közfoglalkoztatást is ebben a szemléletben kell megszervezni, és racionális termelést kell folytatni, még ha az nem is lesz költséghatékony. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy e családok tagjainak egy része igenis képes megfelelni munkaadók által támasztott elvárásoknak, így legalább

az idénymunkák idején találnak munkát maguknak, a közfoglalkoztatás keretei között pedig képesek munkavezetővé, irányítóvá, vagy a településüzemeltetés egyes szegmenseiben hozzáértő szakemberekké válni.

Összességében tehát több úton is elindulhat egy-egy falu, ha saját jövőjét a helyi gazdaságfejlesztés eszköztárában felhasználásával is igyekszik biztosítani. A teljesség igénye nélkül itt csak néhány megoldást nevezünk meg, ugyanis a helyi gazdaságfejlesztés szempontrendszere és módszertana igen szerteágazó, és egy-egy egyszerűbbnek tűnő kezdeményezés vagy közösségi beavatkozás mögött is számos megfontolásnak és sok-sok szervező munkának kell állnia. Úgy látjuk, hogy minden településnek érdemes arra törekednie, hogy a helyben meglévő, a lakosság vagy a közösség tulajdonában lévő erőforrások minél teljesebb mértékben hasznosítva legyenek, és a termelés, a gazdálkodás kultúrája az egész település életét átszöje. Elsődleges fontosságú, hogy minden család igyekezzen valamiféle gazdasági tevékenységet folytatni önállóan, saját felelősségére, mert piacgazdasági körülmények között csak ez a szemlélet biztosíthatja a település megmaradását. Ahol erre lehetőség és nyitottság van, mindenképpen érdemes gazdaprogramokat indítani, hogy azok a családi gazdaságok, amelyek esetleg saját magukat is nehezen látják el, de munkát szinte biztosan nem adnak egy helybelinek sem, igyekezzenek innovatívabb, több jövedelmet termelő, feldolgozásra építő tevékenységeket összeszervezni, ezáltal munkahelyeket teremteni. Egy-egy nagyobb, a kisvállalkozási méretet esetleg meghaladó beruházást is érdemes lehet megvalósítani, és olyan üzemet építeni, amiben a jobb képességű helyi lakosok munkához tudnak jutni. Semmiképpen sem tartjuk jó megoldásnak azt a helyzetet, amikor kizárólag az önkormányzat vállalja magára a közösségi célú, helyi érdekeket szolgáló gazdálkodás megszervezését, mert egy ilyen „közösségi üzem” a legritkább esetben lehet csak önfenntartó. Az ilyen kezdeményezések szinte minden esetben az ingyenesen elérhető közfoglalkoztatási státuszokra építenek, és azt a jelentős piaci előnyüket igyekeznek kihasználni, hogy nincsenek

bér- és járulékkerheik. Ennek az állam által biztosított eszközrendszernek, amit a közfoglalkoztatás jelent, csak egyfajta ugródeszkának szabad lennie, aminek közvetlen vagy közvetett felhasználásával az adott falu átáll egy másfajta működési módra. Az önkormányzatok, és különösen a legszegényebb falvak túlnyomó többségének ugyanis nincs és belátható időn belül nem is lesz se annyi földje, se annyi egyéb termelési eszköze, hogy mintegy faluvállalként versenyképes és fenntartható módon önmaga tudná megoldani a helyi munkanélküli lakosság hosszú távú foglalkoztatását. Ahhoz viszont lehet már most is elég eszközük, hogy ösztönözzék a lakosságot a termelésre, a vállalkozásra, lehetőséget teremtsenek az információ- és árucserére, és ösztönözzék helyi termékek megszületését és piacra jutását. Stabil, bért és járulékot fizető munkahelyek természetesen ezeken a módokon nem fognak tömegesen keletkezni, legalábbis rövidtávon biztosan nem,

de meggyőződésünk, hogy minden település esetén érdemben lehet csökkenteni a külső tényezőktől való függést, lehet megélhetési alternatívákat nyújtani, és ami teljesen biztos: ilyen természeti adottságok mellett teljességgel indokolatlan, hogy akár csak egyetlen család is éhezzen az ország bármelyik falujában. Bár elképzelhető, hogy e probléma megoldásához már nem elegendők a közösségi erőfeszítések, hanem az erőforrások legalább részbeni újraosztására is szükség van.

Ld. még a HVG-ben 2013. december 25.-én megjelent interjút Németh Nándorral, szerző Patyi Máté, címe: „Az elgettósodott falvaink nem halnak ki”

http://hvg.hu/itthon/20131225_Az_elgettosodott_falvaink_nem_halnak_ki

Lányi András: Amíg a fű kinő – avagy tíz ok, amiért nem veszek benne részt

*A Közösség konferencián
2013. november 21.-én
elhangzott előadás
szerkesztett változata*

Kedves barátaim!
Nálunk, az ELTE Társadalom-
tudományi Karának
Humánökológia szakán, csak
jövőre lesznek úgynevezett
közösségfejlesztő tantárgyak,
amelynek előadói itt ülnek a
teremben. És ez
tulajdonképpen egy nagy hiba,
jellemző ránk, hogy nem
rögtön vettük észre, hogy erre
mekkora szükség volna. Pedig
ha valamit megtanulhattam
volna környezetvédő

pályafutásom kudarcaiból, akkor az az, hogy a környezetvédők nem arra
valók, hogy megvédjék a környezetet. Védik, védik a környezetet, de
megvédeni a környezetet kizárólag a helyi emberek tudják. Bármennyire
furcsa, de a végén ez jön ki – az egyetlen különbség, amit a sikeres és a
sikertelen környezetvédelmi akciók között felfedeztünk, ebben állt. Ahol
tehát voltak olyan helyi emberek, akik kellő eltökéltséggel kitartottak
valamilyen ügy mellett, akkor azt mi, környezetvédők, meg tudtuk védeni.
Nem mi védtük meg persze, hanem a helyi emberek, mi legfeljebb
segítséget nyújtottunk. Ahol nem voltak ilyen helyi emberek, ott kudarcot

vallottunk. Úgyhogy kérem, ne adják tovább, de ma nem tudnánk
megakadályozni a bős-nagymarosi vízlépcső létrehozását – egyébként
évenként újra és újra megpróbálják, egyszer csak sikerülni fog. 1988-89-
ben Magyarország vagy Budapest lakóinak egy része legalább úgy
viselkedett, ahogy egy helyi embernek kell országos ügyben. De ma erre
esély sincs, ezért mondom ezt.

Most pedig a grassroot-mozgalmakban a közösségfejlesztés szerepéről,
másképp a vidékfejlesztő tapasztalataim során megismert
közösségekről, vagy azoknak a hiányáról, fogok beszélni. Mind a kettő
eléggé kényes terület.

Nézzük először, hogy mi is az a grassroot?! Ahonnan a fű kinő, mert
a grassroot szó szerinti magyar fordítása fűgyökér. Ez a szó tehát olyan
mozgalmakra utal, amelyek kicsinyek, láthatatlanok, spontán módon,
tehát maguktól keletkeznek és bomlanak – ez talán a legfontosabb
tulajdonságuk. Gyorsan bomlanak, könnyen keletkeznek, vagy
egyáltalán nem keletkeznek, hisz a spontaneitásban ez benne van, az
adott ország történelmi hagyományainak megfelelően, tehát
Magyarországon például nem keletkeznek, vagy nehezen és ritkán
keletkeznek. Nem tudom, hogy az előnyei vagy a hátrányai közé
soroljam-e, de a grassroot-mozgalmak felülről sokszor láthatatlanok,
megtalálhatatlanok, hiszen egy kicsit a bozótharcos taktikájával élnek.
Ezért, ha a legnagyobb jó szándékkal kívülről jövőnk segíteni a
grassroot-mozgalmaknak, akkor 1. nem találjuk őket; 2. nem kérnek
belőlünk.

Gyorsan két konkrét esetet említek erre a dologra. Az egyik a
szelektív hulladékgyűjtéssel foglalkozó külső budapesti, Örs vezér téri
csoport – talán többen is hallottak róla. Ez még a 90-es években volt,
amikor is a hallgatóimat elküldtem hozzájuk, hogy vegyünk fel velük a
kapcsolatot. Arról volt szó, hogy ami országosan nem akar sikerülni, azt
sikeresen művelik az Örs vezér terén néhány panelházban – ezt azonnal
meg kell ismernünk, terjesztenünk kell, segítségükre sietnünk összekötni
őket másokkal. És akkor elmentek a hallgatók, és a következő üzenettel
küldte őket vissza az asszony, aki vezette ezt a mozgalmat: nála már
jártak szociológusok, jártak parlamenti megfigyelők, és ha még egyszer
odamegy valaki őket megfigyelni, akkor abbahagyják az egészet.

A másik eset ennek az ellenkezője. Itt, ezen a hegyen, ahol vagyunk, a Svábhegy oldalában van egy kis erdő – el ne kiabáljam, még mindig megvan, ezt nem hittem volna, mert a 90-es évek második felében nekiestek beépíteni. És akkor a helyi emberek a Thomán István utcánál lévő lakótelepen, egy viszonylag összetartó közösség, nekiállt megvédeni a kiserdőt. Én meg, akkor az MTA Szociológiai Intézet munkatársaként, mentem interjúzni és megtudni, hogy hogyan csinálják ezt. Csak odamentem, kérdezősködtem, mondtam, hogy honnan szalajtottak, csináltam interjúkat és hazamentem. Másnap korán reggel hívott telefonon Hankiss Elemér, az Intézet akkori igazgatója, hogy András, nem azért mentél oda, hogy lázítsd az embereket. Mondtam, hogy én nem lázítottam senkit – bizony isten, amennyire ez tőlem telik, nem lázítottam. Mégis az történt, hogy még aznap berohantak a XII. kerület akkori polgármesteréhez és verték az asztalt, hogy már a Magyar Tudományos Akadémia is itt volt, és megmondta, hogy ez egy disznóság.

A közösségeket fejleszteni egyrészt roppant veszélyes és többnyire sikertelen, másrészt nem várt eredményekre vezető tevékenységnek tűnik. S akkor még mindig itt marad az a kérdés, hogy kell-e a közösségeket fejleszteni? Amennyiben nem léteznek, nem tudjuk őket fejleszteni, de ha egy grassroot-típusú, spontán keletkezésű helyi közösség már létezik a maga anarchikus, nekünk esetleg dilettánsnak tűnő, vagy ellenszenves módján, akkor odamegyünk, hogy ebből egy épkezláb, az adott célt sikeresen szolgáló közösséget fejlesszünk. Ilyenkor mindig felmerül a kérdés: hátha nekik pont így jó, ahogy van? Mint környezetvédő azért mentem oda, hogy ezek a dilettáns helyiek sikeresen meg tudják védeni a környezetüket, a célunk tehát közös. De a beavatkozásom mégis könnyen arra irányulhat, hogy szervezeti formára, tevékenységekre, nyilvános megjelenésre, jogi alkudozása, pereskedésre beszéljem őket rá, vagy egyéb ilyen bajkeverésre. Vagy éppen az ő belső hálózatuk kiépítésének egy olyan módjára, ami nekik már terhes. Szóval ez okozhat az embernek lelkiismereti problémákat, miközben a grassroot-típusú szerveződésnek valóban vannak nyilvánvaló hátrányai: valóban rossz az érdekérvényesítő képességük, rossz határfokkal dolgoznak, anarchikusak, szervezetlenek, roppant

sértődékenyek, önfejtűek és a többi, amitől az adott ügyet, tehát a saját céljaikat, esetleg rosszul szolgálják. Ezért megyünk „mi” fejleszteni, akik jobban tudjuk, hogy mi a céljuk és mi az érdekük. Ezt csinálom én is, hogyha kell, mert nekem végül is nem a római parti egyesület a fontos, hanem hogy ne építsék be a Római partot. Nem a svábhegyi egyesület a fontos, hanem az, hogy ne épüljön bob-pálya a Normafán, itt ahol vagyunk, ne egy hatalmas luxusszálloda épüljön pillanatokon belül a helyünkön, meg ne egy hóágyúval lövessenek közénk.

Hol lesznek sikeresek a grassroot-szervezkedések? Nem a nagyvárosok belterületein és nem a falvakban – a falusi közösségek nem-létéről majd később – a belvárosban pedig túl nagy a zaj. Egy szociológiai kutatás szerint közvetlen fordított arányosság mutatható ki az adott útszakaszon áthaladó gépkocsik száma és a szomszédok ismertsége között. Minél több kocsival halad át tehát az útvonalon, annál kevesebb szomszédot ismernek ott az emberek. Ezért a grassroot-szervezkedésnek a közepméretű települések, vagy a jól definiálható városrészek felelnek meg, ahol az embereknek többé-kevésbé ismerik egymást.

Magyarországon – talán nem ismeretlen történelmi okokból – ennek a spontán önszerveződésnek a feltételei egészen egyszerűen kevésbé adóttak, mint szeretnénk. Ezért egy picit ebbe is belemennék, mert azért az mégsem evidens, hogy a rendszerváltozás után 24 évvel miért tartunk még mindig ugyanott: tehát hogy miért olyan alacsony az embereknek az együttműködési és részvételi hajlandósága.

Összeírtam *tíz érvet*:

Az első: Uram, bajom lehet belőle. (Még mindig lehet belőle baja? Lehet.) És nekem már annyi mindenből volt bajom.

A második: Megtanultam, uram, hogy szél ellen nem lehet ... Rokonszenves, amit önök csinálnak, de ez úgyse sikerülhet, hát értse meg.

A harmadik: Nincs rá időm, keményen dolgozom. Ha van időm, akkor lerogyok a komputer, vagy a tévé elé. Nincs rá időm. Nekem van állásom.

A negyedik: Miért segítsen ezeket? Ők engem mikor segítettek? Ahelyett, hogy ők magukon segítenének, tőlünk várják? Miféle emberek ezek?

Az ötödik: Uram, ezek rettenetesen kisipari módszerek, amikkel maguk próbálkoznak, csak nem képzelem, hogy majd mi tudjuk eldönteni, megoldani, amikor ott vannak a szakemberek, az illetékesek, a kormányzati szervek, a forráselosztók?

A hatodik: Azt mondta, hogy összefogni? Ezekkel?

A hetedik: Önöket ezért ki fizeti? Mert valaki azért, tudom, nem szégyen, önöket is megfizeti. Na, látják, engem meg nem fizet ezért senki.

A nyolcadik: Nem akarnék ebből politikai ügyet csinálni.

A kilencedik: Na, tudja, ezek a civil mozgalmak a liberális értelmiség fedőszervei. Nagyon jól tudjuk, hogy merről fúj a szél.

A tizedik: Közösségek, közjó? Maga még hisz ezeknek a keresztény nemzeti dumáknak?

Na, hogy ennek dacára vannak Magyarországon grassroot-mozgalmak, azt viszont azoknak a politikai érzelmeknek köszönhetjük, amelyek szerencsére kitörölhetetlenek. Kb. három ilyen politikai szenvedélyt ismerek, amelyek spontán tevékenységre, sőt, spontán együtt-tevékenykedésre tudnak embereket rávenni.

A sikeres civil mozgalom titka *a sikeres összefogás tapasztalata* – tudom, hogy nem először mondom, de ezt mindig újra elmondom azért, hogy tudjuk, mi hiányzik. A sikeres összefogás tapasztalata magától teremt civil mozgalmat, s erre Magyarországon körülbelül 500 évre visszamenőleg – jövőre lesz a Dózsa-féle parasztfelkelés 500. évfordulója – nincs példa. Szerencsére a másik kettőre annál inkább van: *a félelem* – na, itt már helyben vagyunk, Kárpát-medence, oké – és *a felháborodás*. Ulrich Beck egyébként, aki nem magyar szerző, a kockázati társadalomban félelemközösségekről beszél, és pedig méltán. Ezeket a környezetvédő grassroot-szerveződések az különbözteti meg a szakszervezeti és egyéb hagyományos politikai mozgalmaktól, hogy egy pillanatnyi, változó, de nagyon erőteljes aggodalom vagy félelem köti őket össze, attól például, hogy milyen hatásai lehetnek majd egy atomerőműnek – előttünk Paks bővítése! – a biztonságra,

közegészségügyre és még egyebekre. És akkor azok, akik jobban félnek Pakstól, mint attól, hogy bajuk lehet belőle, azok egyszer csak elkezdene egy antinukleáris mozgalmat. Az újra és újra feltámadó félelemnek viszont – Beck nagyon jól leírja – a hátulütője az, hogy ha a félelem alábbhagy, akkor ezek a csoportok – miután nem valóban integrált társadalmi csoportok, nincsenek tartós közös érdekeik – szétesnek, mindenki megy a maga dolgára, vagy mástól kezd félni és más csoportokhoz csatlakozik, ezért itt a tudatosításnak nagyon komoly szerepe van. A felháborodást nem kell fejleszteni, itt egy ország, ahol mindenki a saját fürdőszobájában és konyhájában van felháborodva, de ez nem hallatszik. Lehetséges tehát, hogy ennek a felháborodásnak a kanalizálása, tudatosítása is lehet egy közösségfejlesztő feladata: szavakat és eszközöket adni a felháborodás kifejezésére.

És akkor most menjünk vidékre, hogy a helyzetet valamivel még kietlenebbnek lássuk. A vidéki Magyarország elszakítása a városi Magyarországtól egy százéves folyamat, amelynek a virágkorában írtak erről a népi írók és azóta a helyzet csak fokozódott, hiszen városi és falusi társadalom jól ismert kettészakítottságát már az összes társadalmi mutató igazolja. Erre újabb valőröket tett rá a szocializmus, amely kifejezetten és teljesen újfajta értelemben volt parasztellenes, s így faluellenes. A két háború között a parasztot dicsőítették, miközben hagyták éhen halni, illetve a parasztság egy része valóban sikeresen polgárosodott, a szocializmus viszont magától a paraszti mivoltától is meg akarta szabadítani a parasztot, legalábbis felemelkedés címén ezt ígérte neki, hogy ezen túl nem muszáj parasztnak lenned, de ha az maradsz, akkor magadra vess. Ha nem, akkor mehetsz építeni Dunaújvárost, Leninvárost és Kazincbarcikát. Ennek, tehát egy hosszú-hosszú történelmi folyamatnak az eredménye az, amitől a magyar falvakban nem találunk olyan helyi társadalmat, amely ilyen fajta önszerveződésre, önérdék érvényesítésre, önmeghatározásra képes volna. Egyáltalán nem biztos, hogy falun találunk helyi társadalmat – vagy ez csak egy ráerőltetett fogalom –, hiszen a falu lakóinak egy része aludni jár haza, városban dolgozik, tehát bejáró, a másik része betelepült Budapestről, Hollandiából stb., a harmadik része inaktív, azaz munkanélküli, nyugdíjas, és mind a három csoport más-más okból, de

nem igazán érdekelt abban, hogy ellenőrizze azokat a folyamatokat, amelyek az ő falujával történni fognak, akár a helyi önkormányzatot, akár a falura irányuló különböző fejlesztési programokat, koncepciókat, beruházásokat és egyebeket. Nem érdekelt, vagy nem képes rá.

E mögé a kép mögé – hogy tehát van egy falusi társadalom, amelynek az elemei egymást nem ismerik, egymással nem érintkeznek, és ráadásul az érdekeik is valóban különbözőek (tehát nem tudjuk bedumálni nekik, hogy közös érdekeik vannak, mert nincsenek) –, e mögé a kép mögé már csak egy kis múltat kell raknunk. Főleg a bennszülöttek emlékeznek még jól az előző évtizedekre, amikor több nemzedéken keresztül azokat, akik a közös érdekérvényesítésben látták a jövő ígését, vagy a siker lehetőségét, nagyon megverték, időnként agyonverték, még gyakrabban elüldözték a falujukból. Aki ezt túlélte és ott maradt, az szinte ezzel bizonyítja azt, hogy ő nem veszélyes, nem az a fajta, aki valamilyen közös tevékenységben akarna részt venni. Ezért van az, hogy Magyarországon, talán Európában egyedül, még az olyan falusi önrendelkezést szolgáló fejlesztési program is, mint a LEADER, tökéletesen a falusi társadalom feje fölött tud elzúgni, és a központi döntéshozók és forráselosztók, valamint a helyi elitiek közötti bonyolult osztozkodás eredményeképpen alakulnak ki a helyi programok, de úgy, hogy ebben a helyi társadalom nagy részének semmi, de semmi szerepe nincsen. Most is készülnek éppen nagyratörő területfejlesztési tervek az országról, amelyekben még a helyi polgármesterek sem vesznek részt, a félreértések elkerülése végett a kormánypárti polgármesterek sem, nem hogy a vállalkozók, munkavállalók, munkanélküliek, szóval a helyi társadalom.

Ennek dacára – és ez szorul kizárólag magyarázatra – mégiscsak vannak sikeres helyi kezdeményezések falvakban, amelyek akár a mi fenntarthatósági kritériumainknak is megfelelnek. A fenntarthatóság nem valami ökológiai mánia. Mi úgy gondoljuk, hogy az a fenntartható, amely épít a helyi tudásra és a helyi társadalom összefogására. Kész. A többi nem is fontos. Az tehát, ami a helyi tudásra és a helyi társadalom összefogásra épít, az magától öko-konform lesz, tehát a helyi erőforrások fenntartható használatát fogja szolgálni, hogyha külső kényszerkörülmények ezt nem akadályozzák. És hát itt meg is van a baj,

mert éppen most siránkoztam azon, hogy ez a bizonyos helyi összefogásra való hajlandóság milyen kevéssé van jelen. Most a konkrét történetekbe nem megyek bele, ez nyilván túlfeszítené az előadást, az elmúlt években folytatott kutatásainkból egy csomó ilyen ragadt ránk, ezeket részben publikáltuk, részben publikálni fogjuk. Egy észrevétel még és azt gondolom, hogy akkor ez a záró észrevétel, hogy ezeknek a sikeres falusi fenntarthatósági kezdeményezéseknek az egyetlen közös vonása az, hogy a siker a kedvezőtlen szociológiai mutatók dacára következik be, és kizárólag a „pszichikai mutatókon” múlik. Hogy akadt-e egy helyi megváltó, egy ügyes erőszakos polgármester, egy nagyon elszánt és kitartó helyben élő valaki – de azért többnyire polgármester ez a valaki, valljuk be őszintén –, aki úgy tudott kavarni a központi forrásokkal – amelyek nélkül sajnos ma Magyarországon még grassroot sem lehet az ember – és a helyi emberekkel, hogy ebből egy életképes kezdeményezés sült ki. Ami nekünk, ha mindent megtudunk is a faluról és elindulunk *vidékfejlesztési*, még mindig nem fog sikerülni. Erre gyönyörű példa volt a fásítás, a tájadosztásokhoz alkalmazkodó *gyümölcsészet*. Benne voltam lelkesen a kezdeményezésben, a népszerűsítésben. Arról szólt, hogy a falvakban valamikor hihetetlen változatosságban termő gyümölcsfaféleségekből ma általában egy vagy nulla változat az, amit még természetnek, s mielőtt az utolsó fákat és öregembereket kivágnák, fedezzük fel, oltjuk be, kezdjük el szaporítani, őrizzük meg a Pannon-ökorégióknak ezt a hihetetlen gyümölcsfajta gazdagságát.

Barátaim két ágon indultak el. Az egyik változat, amit a jövő nemzedékének országgyűlési biztosi hivatalában kezdeményeztünk (ahol annak idején éppen *tanácsadóskodtam*), bevonta a Földművelésügyi Minisztériumot, ahol még egy akkor minket pártfogoló államtitkár dolgozott, bevonta Magyarország génbankjait (ezek már nem voltak annyira együttműködőek, de hát ott van a génállomány – vagy inkább a falusi kertekben?), s bevontuk a három nagy keresztény egyház püspökeit. Síppal, dobbal, nádi hegedűvel megalapítottuk az első ilyen gyümölcskertet egy közép-magyarországi község paplakjának a kertjében, amelynek a felásására az ombudsmani hivatal emberei vállalkoztak. Felásták a kertet, beleültették a génbankból hozott

gyümölcsfákat, a pap megáldotta. Ez ősszel történt, és tavaszra 20 százalékát a helyi cigányság elvitte és befűtött vele, mert fázott, a falusiak pedig érdeklődve nézték az egész cécót, hogy a bolond pestiek hogyan áskálódnak. Hagyták, na jó, hát akkor mutassák meg, hogy mi lesz ebből! Picit karikírozom a dolgot, elnézést a lelkes résztvevőktől, akik ástak, szerveztek, izzadtak, jó barátaim, de nagyjából ez történt.

A másik változat. Zala megyében, a pórszombati erdész egy fél élet munkájával összehozta a Kárpát-medence legnagyobb ilyen fajtagyűjteményét, kb. 500 gyümölcsfafajtát, amelyet szaporít, s amelyekből nem mellesleg hihetetlen jó minőségű pálinkát főz. Semmilyen segítséget nem kért, sőt nem is fogadott el hozzá, nem tudtuk rábeszélni, hogy pályázzál már valamit – nem pályázott. Járt

Erdélyt, járta a csallóközi vidéket, járta elsősorban Göcsejt és Őrséget, s hihetetlen gyűjteményt állított össze. Majd rábeszélte néhány vele együtt pálinkázó barátját a szomszéd Vas megyében és persze Zala megyében, hogy vágjanak bele ők is a helyi őshonos fajták gyűjtésébe, és ez futótűzként terjedt kérem szépen, már éves találkozót rendeznek a *gyümölcsészeti* akciókban résztvevő helyi közösségek. Amelyek az egymástól tanuló, egymásra irigykedő, egymásra féltékeny helyi emberek összefogásával és Kovács Gyula erdész barátom szakmai közreműködésével, vagy a visnyeszéplaki közösség segítségével fantasztikus gyümölcsöskerteket hoznak létre. Lehet, hogy *vidékfejleszteni* csak helyben lehet és a forradalom tényleg nem exportcikk (erre már Lenin elvtárs rájött).

Tóbiás László:¹ Animáció a közösségfejlesztésben – Vázlat és értelmezési kísérlet

2013 tavaszán egy nagy pályázatot írt ki a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség lakótelepek közösségeit fejlesztő projektek támogatására.² Nagy a pályázat, teljes támogatási keretét, egyedi támogatási összegét és a nyertesek számát tekintve is. A közösségfejlesztésnek, az ilyen tevékenységek finanszírozásának állandó kihívása, hogy miként lehet

megragadni eredményeket, mérni hatásosságot és hatékonyságot. A pályázat kiírói a támogatottak számára előírták a közösségi tervezés módszertanának használatát. Ez alkalmas megoldás az értelmezési keretek kijelölésére, alap a tevékenységek, eredmények megragadására – a közpénz felhasználásának ellenőrzésére, különös tekintettel arra, hogy jóval több a támogatott projekt, mint a kipróbált, elméletileg felkészült és gyakorlott közösségfejlesztő műhelyek száma, és hogy nagyvárosi, lakótelepi közösségfejlesztéssel végképp kevesen foglalkoztak nálunk.³ A kiírás a projektgazdákat munkájuk széles körű

¹A szerző a Széchenyi István Egyetem Petz Lajos Egészségügyi és Szociálpolitikai Intézet Szociális munka tanszéke docense, a Gyerekparadicsom Alapítvány és a Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány kuratóriuma elnöke.

²Társadalmi Megújulás Operatív Program Lakóközösségi programok, kezdeményezések támogatása

TÁMOP 5.5.4-13

³Bár gondolni kell itt a szocializmus éveinek egy lelkes és nagyra törő közösségfejlesztési kísérletére: a budapesti Havanna lakótelepre költöző fiatal értelmiségiek az első pillanattól kezdve törekedtek helyi közösség kialakítására – a történet külön érdekessége, hogyan használták a helyi kapcsolatok építésére, a (potenciális) aktivisták megtalálására

dokumentálására kötelezi. A közösségfejlesztő szakma összessége – mint afféle céh – felelőssége is, hogy ezekből a tapasztalatokból mennyit és hogyan sikerül majd általánosítanunk és közkinccsé, tudásalappá tennünk.

A felhívásra készített pályázaton dolgozva szembesültem azzal, hogy van egy történet és benne sok tapasztalat, amit nem dolgoztunk fel, nem tettünk hozzáférhetővé, pedig bőségesen van lakótelepi közösségfejlesztési dimenziója, bizonyos helyzetekben akár modellként is szolgálhat.

A Zabhegyező Gyerekanimátorok Egyesülete Kaposztásmegyeri Játzóháza 1993 és 2008 között működött, s tagtársaim bizalmából én lehettem a programigazgatója az előkészítéstől 1997-ig. Bizton állíthatom, hogy nekünk nem voltak közösségfejlesztői ambícióink. Éppen csak az első találkozásoknál tartottunk a szakma hazai nagyjaival, és nemzetközi kitekintésünk csak nyiladozott az idő tájt még az ifjúsági munkára is, bár annak részeként rögtön találkoztunk ifjúsági közösségi munkával is.⁴ Közösségi kérdésekkel azóta is foglalkozó civilként és

a kizárólagos helyzetben levő országos rádiót, melynek a közösségfejlesztő mag több tagja mikrofonos munkatársa volt. A magyar közösségfejlesztés egyik legtudatosabb, legkitartóbb és legalaposabban dokumentált vállalkozása is lakótelepen dolgozik, Budapest Józsefvárosában, a Nap Klub http://www.kozossegefejlesztas.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/3eb4fc084695807fc1256cc200450ed6?OpenDocument, valamint http://www.kozossegefejlesztas.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/9931bf6efd4f562bc1257432003186af?OpenDocument. Eszünkbe juthat még Kőbánya, Debrecen, Pécs, Péterfi Ferencék úpalotai munkái, a *Tervezz bátran!* <http://varosmegujitas.wordpress.com/> kötetet jegyző munkacsoport és egy-két másik fejlesztés, de annyi talán összesen nem volt eddig, mint amennyi a hivatkozott pályázat támogatásából 2013–2015-ben valósulhat meg.

⁴A nagyvárosok közösségi kihívásaival való foglalkozáshoz érdemes lenne az egykori Kelet-Németországban szerzett tapasztalatokat megismerni, és hozzáférhetővé tenni itthon. A váltás gazdasági csődből is következett, az egyesülés idején összeomlott a keleti gazdaság, munkahelyek tömegei veszték el, nagyvárosok, régiók kerültek légüres térbe. A helyi munkahelyteremtés, gazdaságfejlesztés egyik eszközeként – uniós forrásokat használva – szociális városrehabilitációs programokat valósítottak meg. A legendásan szürke NDK-s negyedeket, a paneltelepeket nem csak, mint épületeket újítták fel, hanem szociális városrehabilitációt végeztek. A ráfordítások jelentős

egyetemi oktatóként úgy látom, hogy akkori szándékunktól, közösségfejlesztői tudatosságunk hiányától függetlenül egy vázlat és egy értelmezési kísérlet erejéig érdemes a játszóház történetével, mint közösségfejlesztési projekttel foglalkozni a személyes tapasztalatra visszatekintő megfigyelőként és elemzőként – és reményeim szerint olvasóként is. Nem azért, mert éppen 20 éve kezdődött a történet – de ennek okán mindenképpen tisztelegve mindazok előtt, akik tehetségüket és munkájukat adták káposztásmegyeri gyerekeknek és családoknak.⁵

Mint egykori részvevő, felvázolom a Káposztásmegyeri Játszóház háttérének és történetének a közösségfejlesztés szempontjából leginkább tanulságosnak vélt tényeit, majd írásom második felében kísérletet teszek a játszóház közösségfejlesztésként való értelmezésére, és annak megmutatására, milyen közösségfejlesztő közösségek számára, milyen helyzetekben látom azt lehetséges modellnek.

I. Történeti vázlat

Zabhegyező Gyerekanimátorok Egyesülete Az egyesületet tizenhúszon éves fiatalok hozták létre 1991-ben. A többség szabadidejében foglalkozott gyerekekkel: rendezvényeket, táborokat szervezett, aki szerencsésebb volt, az állandó gyerekközösséggel dolgozott. A tagság az egész országból verbuválódott, az alapot adó kapcsolati hálózat az úttörőszövetségen belül jött létre, olyan közösségek (és azok tagjai) között, melyekben – nagyobb számban és a hasonszőrűekkel való

hányadát a közösségi infrastruktúra fejlesztésére, létrehozására, illetve a helyi civil aktivitások ösztönzésére és támogatására kellett felhasználni. Ilyen program volt például a Keleti-tenger menti Rostockban, az Urban program forrásaiból. Tanulságos lenne ezeknek a programoknak, különösen a hatások utóvizsgálata eredményeinek megismerése, elérhetővé tétele. Lásd: <http://www.rgs-rostock.de>

⁵A Közösségi Adattárban régóta hozzáférhető írás a játszóházról: Nagy Szilvia, Miklósi Balázs, Rózsashegyi Viktória: A Káposztásmegyeri Zabhegyező Játszóház. Fűzfa Balázs (szerkesztő): Süss fel nap, Kisgyermekkori modell-intézmények Magyarországon, Pedagógus-továbbképzési Módszertani és Információs Központ, Pilisborosjenő, 1999, [http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/d3d91f5f09f03da4c12571aa00427d39/\\$FILE/S%3C%9CSS%20FEL%20NAP.pdf](http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/d3d91f5f09f03da4c12571aa00427d39/$FILE/S%3C%9CSS%20FEL%20NAP.pdf)

kapcsolatra, együttműködésre is igényt tartva tartva – dolgoztak önkéntesek, ifivezetők. 1987-től több nagyobb rendezvény, több száz ilyen önkéntes számára teremtett találkozási lehetőséget – a korábbiaknál többeknek és gyakrabban. Persze a rendszerváltás azt is jelentette, hogy már nem csak az úttörőszövetség egyetlen keretében lehetett gyerekekkel foglalkozni: az iskolák folytatták szabadidő-pedagógiai tevékenységeiket (akkor kezdtük így nevezni, vagy csak évekkel később?), de azt már nem kapcsolták az úttörőszövetséghez. A gyerekházakká alakuló úttörőházak célja minden gyerek szolgálata volt, anélkül, hogy a részvételt bármilyen szervezet tagságához kötötték volna. Az 1988-as szegedi cserkészkiállítás ugyan visszatekintett, de nyitott is a jövőbe. Az egyesületi törvény hatályba lépése után sok gyerekszervezetet és gyerekekkel foglalkozó szakmai műhelyt alapítottak. A Zabhegyező a gyerekekkel foglalkozó fiatalok, – elsősorban önkéntesek – nyitott szakmai szervezeteként született.

Minden bizonnyal elit szervezetnek kell tekinteni a Zabhegyezőt, mert alapvetően eredményes szakmai közösségek és azok tagjai együttműködése révén jött létre, azaz olyanokból állt, akik komoly felkészítésben részesültek a gyerekekkel való foglalkozásra, nagyobb létszámú közösségekben – az érdemi és folyamatos munkához szükséges kritikus tömegben – dolgoztak, melyeknek saját vezetőik voltak, s melyek foglalkoztak folyamatos megújításukkal, a bekapcsolódó fiatalok képzésével illetve továbbképzéssel is. Elit jelleget adott az országos hálózat és az aktivisták egyéb tevékenysége is: az iskolázottság, a karriertervek is.⁶ Nagyon erős jellemző volt az innovációra ösztönző értékrend. Valószínűleg jótékony hatással volt a szervezeti struktúra és az ahhoz kapcsolódó szervezeti kultúra: egyenrangú tagokból álló testület és nem egyszemélyi vezető állt a

⁶Például: az a 13 tag, aki a Zabhegyező első hat évében a vezetőség tagja volt, továbbá a nagy rendszerességgel megjelenő saját újság szerkesztője, aki szintén kulcsszerepet töltött be, egyaránt diplomás. Többségük diplomahalmazának bizonyult, öten szereztek tudományos fokozatot, négyen az egyesület tevékenységével kapcsolatos tudományterületen, mindnyájuknak van ma is civil aktivitása.

szervezet élén,⁷ kevés formális joggal, melyek leginkább a kezdeményezésre és a képviselőre, a közgyűlési döntések végrehajtására vonatkoztak. Ellenben széles és egyenlő jogai voltak minden tagnak a kettős struktúrában: mindenki tagja volt egy helyi csoportnak, mely maga választotta vezetőjét. Továbbá minden tag közreműködést vállalhatott – akár a lakhelyétől távoli helyen megvalósított – bármennyi programban. Programot pedig bármely tag kezdeményezhetett, feltéve, hogy vállalkozott – akár társakkal megosztva a felelősséget – annak vezetésére, kérve és elnyerve a közgyűlés felhatalmazását. Az évi két közgyűlés biztosította, hogy ténylegesen minden tag formálhatta az egyesület egészét – akár személyes vállalásaival, akár a többiek ajánlatairól döntve. A szervezet törekvése volt, hogy belső működését is a szociokulturális animáció határozza meg: a szervezet történetének korai szakaszában megszületett a felismerés, miszerint nem csak a gyerekek alkotják a célcsoportját az egyesületnek, akiknek a tevékenységek szólnak, de maguk a tagok is, akik egy önfejlesztő közösséget alkotnak.⁸ Természetesen a budapesti tagság koncentráltan mutatta ezeket a jellegzetességeket: eleve nagyobb csoportok voltak itt – a heti megbeszéléseken évekig 30–40 résztvevő gyűlt össze. Erősebb képzési és animátor ifivezetői/közösségi tapasztalatokat tudtak alkalmazni a tagok, és csatlakoztak hozzájuk a fővárosi egyetemeken tanuló vidéki tagtársak is. A budapesti tagok energiáit nem kötötték le a feladatok, így volt kapacitásuk más szervezetekkel való együttműködésre is. Például a Zabhegyező partnere volt az Országos Gyermekvédő Ligának a kórházakban tartott gyerekprogramok első éveiben.

A meginduló pályázatokon rögtön sikerrel szerepelt az egyesület. A pályázatbírálók és más szakmai kulcsszereplők – közöttük a közösségfejlesztők is – hamar meg- és elismerték az egyesületet, ami egyebek között nemzetközi kapcsolatok teremtésére is lehetőséget adott.

⁷Ezt másfél évtized elteltével megváltoztatta az akkori közgyűlés.

⁸A témában folytatott nagyon magas szintű diskurzusokkal talán önmagukban is rászolgált az egyesület arra, hogy már 1997-ben önálló címszó került be róla az Új Pedagógiai Lexikonba.

És hát ne feledjük, a rendszerváltó éveket éltük: az egyesület fiataljai a legnagyobb természetességgel töltötték be a szabadság, az aktivitás lehetséges tereit, és alkalmi támogatást szívesen nyújtó szélesebb kör is ölelte az egyesületet – pl. vállalkozóvá lett önkéntes társaktól alkalmi anyagi támogatás is érkezett, inkább termék, de néha pénz is.

A Káposztásmegyeri Zabhegyező Játszóház

A játszóház a kor és az egyesület tipikus gyermeke volt: lehetett vállalkozni, lehetett hinni a hasznosságban, az anyagi értékek mellett közösségben, gyerekekben, az új politikai generáció szándékában és támogatásában.

A játszóház két szükséglet kielégítésére született, egy külföldi példa adta ötlettel és kerettel.

Már esett szó arról, hogy a budapesti helyi csoport tagjai feladatot, rendszeres tevékenységi lehetőséget kívántak. Meghatározó volt az a korosztály, mely már az egyetem felsőbb évfolyamait járta, több idővel rendelkezett, az egyetemi tanulmányok az önkéntesként szerzett tapasztalatokat is magas szinten tudatosították, erős kompetenciákkal és énképpel rendelkeztek ezek az önkéntesek. És voltak mellettük szép számmal fiatalabbak is, akik követték őket. Tehát az első szükséglet a zabhegyezőkké tettvágyának kielégítése – hogy aztán ebben altruizmust vagy önmegvalósítási szükségletet lássunk, vagy ezek milyen arányát, annak megítélése nem a résztvevő megfigyelő kompetenciája.

Káposztásmegyer a 80-as évek nagy városépítési kísérlete volt Budapesten:⁹ zöld mező helyére várost álmodtak, amiből végül csak a lakóházak épültek meg, a metró, a színház, a piac, a közösségi létesítmények nem. Káposztásmegyer II. lakóházait építették, amikor a szocialista állam csődjével leállt a munka. A két lakóteleprész közé tervezték a városközpontot, amiből nem készült el semmi. Az üresen hagyott sok száz méter hosszú tér még a korábban épült lakóházaktól is elzárta Káposztásmegyer II-t. 1992-ben felépítették azokat a lakóházakat, melyek évek óta félbehagyva álltak, mert ez volt a

⁹Lásd *A lakótelep* című fejezetet György Péter – Ifjabb Durkó Zsolt: Utánzatok városa – Budapest, Cserépfalvi, Budapest, 1993 kötetében!

legolcsóbb megoldás. Az önkormányzat 6–8000 közé tette a lakóteleprészen lakók számát. Egy-egy bölcsőde, óvoda és iskola működött, a gyerekek felét ellátva. A többieket városi buszok hordták a kerület más részeibe vagy a szülők, belvárosi munkahelyeik közelében levő jobb hírű intézményekbe. Boltok, szolgáltatások csak a panelházak földszinti üzlethelyiségecskéiben működtek, tökeszegény, kicsi, nem ritkán kényszer-vállalkozásokként, magas költségekkel, magas árakkal. Ahogy később mondtuk: létrejött egy fővárosba zárt alvó falu. A gyerekek nagy része egy gyomos mezőn álló panelházakban és azok között, a közköztartás kötelező minimumán túli minden szolgáltatást nélkülözve élte életét. Sokuknak bérlete sem volt, hétszámra sem hagyták el a telepet. Káposztásmegyert a szocialista állam nagyberuházásként álmodta meg, a torzóval a gazdasági átalakulásban iparát, ezzel bevételi és munkahelyei jelentős részét vesztő kerületnek, annak önkormányzatának kellett küzdenie. Együttérzéssel és némi büntudattal az ott élőkkel szemben, de tulajdonképpen eszköztelenül. A káposztásmegyeri szükségleteket mint az Újpesti Gyermek- és Ifjúsági Ház népművelője ismertem.

A később átvett példát pedig egy fővárosi delegáció tagjaként láttam, amely 1992-ben Bonnban, Budapest testvérvárosában, tanulmányozhatta az ifjúsági munkát. Ott és akkor ismerhettem meg a gyerekek napközbeni ellátását, ennek egyik formáját, a Spielhaust.¹⁰

Felváztam egyesületbéli barátaimnak, hogy kihasználatlan kapacitásainkat egy játszóház működtetésével Káposztásmegyert II. gyerekei és családjai javára fordíthatnánk. Összeállt egy csoport, melyben elkezdtük kidolgozni az ötletet, amit felkínáltunk a kerület vezetésének. Azután, hogy náluk nyitottságot tapasztaltunk, kértük a Zabhegyező közgyűlése felhatalmazását, így létrejött a Káposztásmegyeri helyi csoport, és az egyesületi alapszabály módosításával lehetővé tettük, hogy egy helyi csoport vagy program

¹⁰A név tükörfordításával én is hozzájárultam, hogy ugyanaz lett a neve egy később jogszabályba is foglalt gyermekjóléti intézménytípusnak, mint egy akkor már régen létezett közművelődési rendezvény-típusnak.

<http://www.kids.edingershops.de/Spielhaus+Kinderspielhaus:::174.html>

(ügynevezett származtatott) jogi személyiséget is kaphasson, ezzel nagy önállósággal és elkülönülő felelősséggel működhessen. Ez azért volt nagyon fontos, mert látszott, a játszóház költségvetése akkora lesz, mint az egyesület minden más akkori tevékenységéé összesen, és el akartuk kerülni az egyensúlytalanságot. Az önkormányzat testületeiben és hivatalában támogatták, hogy szerződjenek velünk a gyerekekkel való foglalkozásra, ehhez helyiséget és pénzt adjanak. 1993 januárjában kezdődött a folyamat és december 20.-án nyílt meg a játszóház. Még októberben, az őszi szünetben a játszóház működtetésére szövetkező zabhegyezőkkal Bonnba látogattunk: hospitáltunk és programokat is tartottunk, hogy minél többen rendelkezünk személyes tapasztalattal a mintát adó spielhausokról. Csak a következő év tavaszán – egy pályázati kiírást olvasva – tudtuk meg, hogy az 1993-as szociális törvény leír olyan ellátást, mint amit mi nyújtunk – végül is ez nem meglepő, hiszen a szabályozásnak és nekünk is mintánk volt a német példa. Akkor módosítottuk a szerződést, és ezzel tudomásunk szerint a Zabhegyező vált az első olyan civil szervezetté, amelynek önkormányzati megbízása és teljes körű finanszírozása volt gyermekek napközbeni ellátása nyújtására.¹¹

1994-ben végezte el [Diósi Pál](#) 400 fiatal megkérdezésével azt a kutatást, amiről *Töltésen innen, a városon túl* című tanulmányában számolt be.¹² Úgy gondolom, példás volt az együttműködés: mi írtuk és bonyolítottuk le a pályázatot, az önkormányzat volt a projektgazda és kiváló kutatóval dolgozhattunk együtt – akit [Heleszta Sándor](#) ajánlott. A megbízó képviselőjeként én dolgoztam végig a kutatásvezetővel. A kutatási eredményeket megismerte az animátorcsoport is. Hangsúlyozottan szubjektív – önmagamra is irányuló – meglátásom szerint a játszóház működtetésében a kutatás eredményeit inkább

¹¹Az 1992-es bonni tanulmányúton a budapesti csoport vezetője Gáspár Károly volt, aki később minisztériumi főosztályvezetőként teret adott és igényt tartott arra, hogy a gyermekvédelmi törvénynek illetve végrehajtási rendeleteinek a napközbeni ellátások alternatív formáiról szóló szabályi kidolgozásához hozzájárulhassunk káposztásmegyeri tapasztalatainkkal.

¹²Diósi Pál: *A töltésen innen, a városon túl*. Esély 1996/5

áttételesen, mint konkrét döntésekben, megoldásokban megragadhatóan használta fel a csoport.¹³

15 évvel később a Zabhegyező arra kérte az önkormányzatot, járuljon hozzá, hogy a nyáron ne legyen nyitva a játszóház. Ősszel nem tudtak újraindulni, így 15 év után véget ért a játszóház története. Itt nem fogjuk vizsgálni a tizenöt év történetét. Az érintett megfigyelő szerepéből ez nem is lenne lehetséges, de a dokumentumok megvannak, részvevők elérhetőek, közülük többen írtak annak idején különböző dolgozatokat a játszóház működése különböző aspektusairól. Legalább egy szép szakdolgozati kutatást megér a történet összegzése.

A játszóház mint közösségi szolgáltatás

A játszóházat tehát egy közösség működtette, a Zabhegyező Gyerekanimátorok Egyesülete helyi csoportja, melynek tagja lehetett az egyesület bármely tagja – később, az egyesület belső képzési rendszerének beindítása után feltétellé vált az alapképzés elvégzése is.

A csoport kettő-, legfeljebb négyhetente találkozott, így ténylegesen közös döntések születtek, melyeket a tagok kezdeményeztek. A csoportot a tagok által választott programigazgató képviselte, szűk saját döntési jogkörrel, alapvetően a csoport felhatalmazásai szerint.

A csoportot alkotó animátorok nagyon gyakorlottak voltak, kompetensek a gyerekekkel való foglalkozásban, általános szükségleteket kielégítő tevékenységekben. Bár az előkészítés idején javasoltuk az önkormányzatnak, hogy készíttessen a lakótelep(rész) lakóiról szociológiai felvételt, Diósi Pál már említett kutatására csak

¹³Azt gondolom, Hock Zoltán alpolgármester, aki mindvégig pártolója volt a játszóháznak, jól használta fel a kutatás eredményeit: több ízben, különböző szempontok szerint értelmezték a kutatási eredményeket a kutatásvezetővel, s az így nyert szempontok beépültek konkrét döntésekbe és szemléletbe is. A kutatás eredményeként felmerült, hogy jöjjön létre egy kamaszház is a játszóház mellett. A játszóház stábjában nem vállalta el ennek működtetését. Akkor már jelen volt a lakótelepen, mint az egész országban, a drog és több más olyan probléma a kamaszok körében, melyek kezelése szakembert kívánt. A játszóház stábjában a kisgyerekek animálásában látta a saját örömét és kompetenciáját, amin nem akart változtatni. Bár több szakmai csoporttal is folytak előkészítő megbeszélések, nem találtunk olyan partnert, melynek kompetenciájában az önkormányzat megbízott volna.

később került sor. Saját magunk, sem megfelelő módszertani ismeretekkel, sem apparátussal nem rendelkezünk, így nem készült szükségletfelmérés sem a szolgáltatás megindítása előtt. Általános gyermeki és családi szükségletek kielégítését céloztuk meg – alighanem nagyobb részben ösztönösen, mint tudatosan.

Kötetlen tartózkodási, játszási lehetőséget, tematikus programokat (szakköröket, klubokat, időnként még nyelvtanítást is) kínáltunk, ad hoc tanácsadást, problémakezelést, korrepetálást, különböző biztonsági szükségletek kielégítését, ha utóbbiakat nem is meghirdetve, de nagy figyelemmel.

Hétköznap 13–19 óráig, szombaton és szünidőben 10 és 18 óra között tartottunk nyitva. Nem alkottunk szigorú szabályt arról, hogy milyen korú gyerekek, fiatalok látogathatják a játszóházat. Nagyobb testvérekkel, kezdettől fogva jöttek óvodások, egyedül nem igen akartak ilyen kisgyereket ránk bízni. Amikor akkorka kistestvérrel küldtek hozzánk nagybacska gyereket, akihez még váltópelenkát is adtak, megbeszéltük a szülőkkel, hogy 50 m²-ünkön nem tudunk a kicsik speciális szükségleteinek is megfelelni. Szóval, úgy alakultak ki nálunk a szabályok, ahogy szerencsésebb lakótelepeken a sétányok: a használók kitaposták a nekik fontos utakat, amiket aztán az építők leburkoltak, szabállyá tettek.

1994 őszéig csak önkéntesek dolgoztunk: mindnyájunknak volt kulcsunk, heti rend szerint egy-egy egyetemista vitt egy-egy napot, akihez fiatalabb társak kapcsolódtak, a hétvégéről külön állapotunk meg. Szerveztünk nagyobb rendezvényeket, táborokat és külső helyszíneken megvalósuló más programokat is. Már 140 gyerek közül került ki naponta 30–40 látogató, látszott, hogy csak önkéntesekkel nem lesz tartósan fenntartható a munka. 1994 őszétől polgári szolgálatost és pályakezdő szakembereket foglalkoztattunk, amit teljes egészében a munkaügyi központ fizetett.

A szervezet számára új helyzetet hozott a foglalkoztatás: a munkáltatói feladatokat a csoport egésze döntéseit teljesítve gyakoroltam programigazgatóként – vettem fel munkatársakat, és egyet még el is kellett küldenem a csoport döntését végrehajtva. Másrészt viszont természetes volt, hogy konkrét kérdésekben a diplomás munkavállaló

hozhat döntéseket – akár kifejezetten a 18 évnél fiatalabb animátorra vonatkozóan is. Azt gondolom, hogy mindnyájan nagyon sokat tanultunk ebben az együttműködésre kényszerítő keretben, nyertes-vesztes játszmákkal mindent tönkretettünk volna.

Ugyancsak 1994 őszén kezdte meg két kiváló tagtársunk azoknak a 8. osztályos gyerekeknek az animátorra képzését, akik feladatokat akartak vállalni, az animátor közösség – és ezzel a Zabhegyező – tagjává akartak válni. Ez messze ható lépés volt, tulajdonképpen az első és döntő, amiért felvethető, hogy modell lehet közösségfejlesztő programok számára a játszóház. Ezért még visszatérünk rá. A képzés mindvégig fennmaradt, biztosítva a bekapcsolódási lehetőséget.

II. Értelmezési kísérlet

A játszóház mint közösségfejlesztési modell

A közösségfejlesztő programok szokásos vizsgálati kérdései sorába tartozik, fontos kérdés, hogy milyen értékvilágot testesített meg a játszóház, kinek az értékei voltak meghatározóak? Mennyiben a megbízót, a helyi önkormányzatot képviselte, mennyiben a fejlesztőt, az ejtőernyővel érkezett zabhegyezőket és mennyiben valami helyi szellemet mutatott fel a létrejött közösség és az adott esetben intézmény?

Én úgy látom, hogy ebben az esetben a Zabhegyező által képviselt animáció a meghatározó. Ez azonban a magyar valóságban különleges szemlélet, mert nem tartalomra, hanem formára koncentrált: az egyéni kezdeményezéseket ösztönzi és támogatja. Csak az van, amit valaki meg szeretne valósítani, és amire a közösség felhatalmazást ad.

Megfigyelőként visszaemlékezve úgy látom – anélkül, hogy egzakt mérésekre támaszkodhatnék –, a játszóházat alapító zabhegyezők és a lakótelepen élők közül kapcsolódók értékvilága közel áll egymáshoz. Mindnyájan a társadalmi mobilitás részesei akartunk lenni, éltük a társadalom középosztályosodását. Tulajdonképpen a lakótelep egésze ilyen indíttatású volt: minden család jobb lakásban lakott, mint korábbi lakhelyén – illetve ez volt a család első lakása –, amiért megfizetendő költség volt a városszéli lét, a maga szolgáltatáshiányával. Nem

vesztesnek élték meg magukat az ott élők, és nem is vált rossz környékké a lakótelep, azóta sem lett sokproblémás emberek, családok¹⁴ lakóhelyévé. Ebben bizonyára szerepe volt a lakók életkorának, élethelyzetének is. A lakótelep fontos adottsága, hogy ott nagy lakások épültek, kifejezetten többgyerekes családok számára, melyek gyerekei az egymáshoz fordulás, az egymásról való gondoskodás, a felelősségvállalás értékeit és tapasztalatait hozták a játszóházba is. És újra utalok arra, hogy a rendszerváltás éveit éltük, ami a fiatal emberek számára kihívást jelentett, inkább lehetőségeket, míg az idősebb korosztályoknak az újratervezés kényszerét. Tehát a játszóházat megindítók és a lakótelep lakóinak élethelyzetét, értékvilágát egymáshoz közel állónak látom, ami mindenképpen könnyítette a munkát.

Az önkormányzatnak nem volt igénye a játszóház értékvilága formálására. Egyrészt maguk a várospolitikusok is hasonlóan élték meg azokat az éveket: kihívásként, ami lehetőségeket hordoz. Másrészt maga az intézmény olyan kicsi volt, hogy nem volt erő és szándék a formálására – ha lett volna ilyen, akkor saját intézményként vagy valamelyik intézmény részeként is létrehozhattak volna hasonlót. Továbbá hatott a már említett erős ambivalencia is. Újpest a rendszerváltáskor elveszítette hagyományos ipara nagy részét, vele sok helyben lakó állását. Hatalmas kihívásokkal járt ez, tekintettel az újpestieket jellemző összetartozásra, öntudatra is.¹⁵ A Szilas-pataktól északra épült Káposztásmegyert a kerület vezetői nem nagyon tekintették sajátjuknak – a régi újpestiek nem kérték a szocializmus idején a városfejlesztést, az új rendszerben az eszköztelen önkormányzat leginkább észrevenni sem szeretne volna a problémahegyet. Kis lelkiismeret-könnyítés is volt a játszóház, de ezen a

¹⁴Úgy gondolom, mára ez a fogalom a családterápiás gyakorlatból a laikus Olvasó számára is ismertté vált, miután a szociális munka gyakran használja. Szakmai teljességében lásd: Insoo Kim Berg (2004): Konzultáció sokproblémás családokkal, Animula, Budapest, Id.

<http://www.animula.hu/index.php?page=adatlap&konyv=273&csoportid=11>

¹⁵Akkortájt híresült el Újpest polgármestere, Derce Tamás országszerte azzal, hogy megüzente Budapest vezetésének, akár vissza is állítható a korábbi állapot, Újpest önálló megyei jogú városként is megél, sőt nyer, míg Nagy-Budapest többi része veszít.

módon sem kívánták a mélyebb bevonódást. A pedagógusként a gyerekekkel és családokkal végzett munkában gyakorlott Hock Zoltán alpolgármester személyes hozzáértése és elkötelezettsége, ezen körülmények között volt különösen fontos, adott lehetőséget érdemi közös munkára, adott színeket a kell vagy nem kell fekete-fehér dimenzió túl.

A közvetlen szereplőkön túl, az ifjúságszociológiában elméletben és gyakorlatban is nagy tudású, két említett szociológus, Heleszta Sándor és még inkább Diósi Pál volt a munkánkra legnagyobb hatással.

1995 nyarán megmutatták oroszlánkörmeiket azok a helyi gyerekek, akik elvégezték az első helyi animátorképzést. Ősztől rendszeres munkába álltak: bekapcsolódtak idősebb társak programjába, de előálltak saját kezdeményezésekkel is. Elemző távolságból nézve: ebben a pillanatban vált közösségfejlesztési modellé a játszóház története.

Ennek leírása előtt még egy kérdéskört kell általános érvénnyel érintenünk, a gyerekközösségek és a teljes közösség fejlesztésének, elkülöníthetőségének és összekapcsolódásának kérdéseit.

Doktori kutatásomban¹⁶ a gyermekek számára alternatív formákban nyújtott napközbeni ellátás hazai gyakorlatát vizsgáltam. Hasonló játszóházakat és más kezdeményezéseket, melyek mindegyike civil szervezet tevékenysége. Tapasztalataim alapján úgy látom, hogy kizárólag gyerekekre, az ő közösségeik fejlesztésére irányuló közösségfejlesztői tevékenységet nem lehet végezni. Ha a gyerekekre helyezzük is a fókuszot, elkerülhetetlen, hogy legalább a tevékenységünkben részes gyerekek szüleivel, családjával is dolgozzunk. Egészen egyszerűen azért, mert hatással vagyunk rájuk, ami önmagában is indokolja, hogy tudatosan hassunk. Másrészt azért, mert miként mi hatunk rájuk, úgy – akár a gyerekeken keresztül, de közvetlenül is – ők is visszahatnak ránk. Szándéktalanul is eltéríthetik, – akár el is lehetetleníthetik – a gyerekekkel végzett munkánkat. Ezért aztán legalább a gyerekekkel közvetlen kapcsolatban levő felnőttekkel is tudatosan kell foglalkoznunk. Másrészt, ha az általános, a település,

szomszédság egészére irányuló közösségfejlesztési projekteket nézzük, azt látjuk, azok valamilyen módon irányulnak gyerekekre. A bizalom kapuit gyakran gyerekekkel foglalkozva nyitják meg.¹⁷ A legrosszabb helyzetben levő szülők és közösségek is előbb mozdulnak meg a gyerekeikért, mint önmagukért. Azt gondolom, ezen tapasztalatok alapján, mind a gyakorlati közösségfejlesztésben, mind a tapasztalatok elméletté formálásában nagyobb figyelmet kell szentelnünk a gyerekközösségek fejlesztésével kapcsolatos kérdésekre.

Minden segítő szakmának és a konkrét segítő folyamatok nagy részének is kihívása, hogy milyen szükséglet kielégítésére irányul: a szakember által azonosított vagy a szolgáltatást használó által megnevezett szükségletre, esetleg a használó által érzékelt, de meg nem nevezett, esetleg nem is tudatosított szükségletre? A kérdés szakirodalma hatalmas. Az egyes szakmák, szakmai irányzatok különféle válaszai magas elméleti szintre emelve is rengeteg szempontot, lehetséges megfontolást mutatnak fel. A konkrét segítői, fejlesztői folyamatok gyakran hasonlóan összetettnek bizonyulnak. A sokféle szakmai tudás birtoklása és alkalmazása egyszerre kötelessége a szakembernek, és lehetséges gátja, fékja a konkrét munkának. Hogyan lehet a tudások alkalmazásának, a gyorsaságnak, a szolgáltatást használók és nem utolsó sorban a segítő személyiségének leginkább megfelelő megoldások halmazát megtalálni, és azok közül választani? Milyen módszerek támogathatják egyszerre ezeket a célokat? Elemi feltételként hogyan biztosítható, hogy segített és segítő egy nyelvet beszéljen, értse egymást és ennek a biztonságnak tudatában is legyen?¹⁸ Fiatalokkal végzett tevékenységekben tovább bonyolítja e

¹⁷Hogy csak két dokumentált példát említsünk, gondoljunk a józsefvárosi Nap Klub első programjára, a tanodára, vagy az esztergomi Töltés utcán álló a Mi házunk létrehozásán dolgozó mariánus szerzetesek első lépéseire.

¹⁸A magyar gyakorlatban a SZETA Egri Alapítványa vezetője, Farkas Zsuzsa gyakorlatban és elméletben is sok helyütt foglalkozik eredményesen ezekkel a kérdésekkel. Lásd: Farkas Zsuzsanna: Közösségfejlesztés, mint a cigánytelepek, cigány közösségek integrációs lehetősége. In.: Budai István – Nárai Márta (szerkesztők): Közösségi munka – társadalmi bevonás – integráció. Széchenyi István Egyetem, Győr 2011.

¹⁶Tóbiás László: Gyermekek alternatív napközbeni ellátásának gyakorlata Magyarországon, Budapest, 2009. http://doktori.tatk.elte.hu/2009_Tobias.pdf

problémarendszert, hogy a segített és a segítő különböző generációkhoz tartozik, amire a legtöbb segítői módszer reflektálni sem képes.

Mint már írtam, indulásakor a játszóház nem célozta helyi szükségletek kielégítését – nem volt ilyen ambíció és módszertani ismeret sem a felméréshez. Fontos le is írnom, hogy a játszóházat alapító animátoroknak erősen (ön)tudatosított énképe volt, hogy képesek gyerekekkel olyan tevékenységeket végezni, amik nem csak a gyerekek, de az animátorok számára is örömteliek. Fontos motívum volt a játszóházi munkában, hogy azzal az animátorközösség lehetőséget teremtett ennek az örömmel a visszatérő átélésére – önmaga, a hozzá csatlakozók és az általuk szolgált gyerekek számára. Elemzői szempontból visszanezve azt mondhatjuk, az animátorközösség a célközönsége jólétéhez nem valamiféle hiányállapot kezelésével, hanem az örömet adó lehetőségek gazdagításával, leginkább a szociokulturális animációnak a szabadidő-pedagógiához közel álló tevékenységeivel akart hozzájárulni. Meglehetősen alapos elemzéssel oda jutnánk, hogy ez a gyakorlatban nem nagy különbség: már írtam róla, hogy abszolút hiány volt intézményekből, szolgáltatásokból. Mégis világos, hogy határozott vonal választja el a két megközelítést, amit bizonyít, hogy az animátorközösség elutasította a kamaszok alapítására vonatkozó felkérést. A gyerekek neveltetés iránti szükségletének kielégítését vállalta, a kamaszok problémáinak kezelését nem.¹⁹

http://szm.sze.hu/images/e_kiadvanyok/kozossegi_munka_tarsadalmi_bevonas_es_integracio/kozossegi_munka_tarsadalmi_bevonas_es_integracio_vegleges.pdf

Ebből a szempontból is fontos a Budapesti Szociális Forrásközpont által vezetett projekt, melyben tapasztalati szakértőket képeztek. Lásd:

http://www.bszf.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=74

¹⁹A legszélesebben értelmezett segítő szakmák gyakorlóinak körében az együttműködés egyik legfontosabb gátjának látszik a szemléleti megközelítések különbözősége. Természetesen az egyes szakmák (ön)meghatározásához hozzátartozik a sajátos megközelítés, ugyanakkor viszont szükséges lenne a holisztikus szemléletmód, a szakmák együttműködése érdekében a közös szemlélet formálása is. Caplan prevenció elmélete nem csak a segítő szakmák gondolkodásához forradalmi hozzájárulás, de mint a mindennapi tapasztalataink mutatják, mára széles társadalmi csoportok gondolkodásához is. Ugyanakkor látnunk kell, hogy ezzel a nem jó működés kerül a

A beinduló munka nyilvánvalóan reflektálta a játszóházat használó gyerekektől és családjaiktól érkező mindenféle jelzéseket, visszacsatolásokat, hasznosította a gyerekekről, családokról szerzett információkat. Ez inkább spontán folyamat volt, nem mondanám, hogy öntudatlan, de azt sem, hogy tudatos. Adódott a tervezési–cselekvési–visszacsatolási–újratervezési körökben.

Emlékszem a napra, amikor megjelent a lakótelepen a kábítószer, amikor a gyerekek láttak egy fiatalembert, aki a hatása alatt állt, és tudták, kitől szerezte. Megrettentünk. Tudtuk, hogy megjelent valami, és mi nem vagyunk kompetensek, hogy reagáljunk rá.

De rövidesen felismertük működési módunk, módszerünk erősségét, amit elemzőként fontos a (gyerek)közösségek fejlesztésével foglalkozók figyelmébe ajánlanom.

középpontba – akkor is ez uralja a gondolkodást, ha az elkerülése a cél. Régi felismerés, hogy a társadalom a fősodortól eltérő viselkedést, működést hajlamos betegséggé címkézni, s ekként kezelni – a szociális munka egy már régen alaposan leírt medikális irányzata is erre a megközelítésre épül, s lassacskán Magyarországon is terjed a szemlélet, mely szerint a „pszichiátriai betegségek” jelentős része is ilyen. Maslow még az 50-es években nevezte a pszichológia alapfeladatának, hogy levesse Freud köpenyét, és ne a beteg, hanem az egészséges lelket állítsa középpontba. Ma Magyarországon ifjúsági munkásoktól, de általában a fiatalokkal is foglalkozó szakmák gyakorlóitól gyakran hallani a prevenció fontosságáról, és ez egy nagyon fontos szakasza a szakmai fejlődésnek, de világos, hogy ezen túl kell lépni. Nem a kockázatok minimalizálása, a veszélyek elkerülése, hanem a jogokban teljes, képességeit kiteljesítő élet, a jól lét kell, hogy a középpontban álljon, aminek része és feltétele a másokért, a közösségért való cselekvés is. Ez a szemlélet nyilvánvalóan a nevelés szemlélete, nem a segítség, főleg nem a terápiáé. Nevelésre minden gyereknek szüksége van – és minden felnőttnek is szüksége van az önneveléséhez támogatásra. Még ha sokak esetében kielégítetlen is a nevelés iránti szükséglet, segítő szolgáltatásra jóval kevesebb fiatalnak van szüksége, terápiára pedig csak töredéküknek. Ugyanakkor a mai nevelésnek nagyon sok mindent kellene hasznosítania a segítő és a terapeuták szemléletéből és eszközkészletéből, és sokkal több helyen kellene foglalkozni neveléssel, mint az ma történik. Pl. úgy tűnik, az élsport szemlélete és üzleti igényei miatt a sport sokat veszített nevelési erejéből, a művészeti nevelés hovatovább luxussá vált, miközben éppenséggel a gyerekek összessége számára kellene elérhetővé tenni, mint ahogyan az ifjúsági és gyermekmozgalmakat, szabadidő-pedagógiai intézményeket. Úgy gondolom, a Káposztásmegyeri Játszóház sikerének története igazolja ezt a tételt, ezért is érdemes modellként számon tartani.

A szükségletek kielégítésének sajátos módja

A fiatal és képzett önkéntesek és a magasan képzett szakemberek együttműködése egyedülálló lehetőségek sokaságát adja, egyebek mellett arra is, hogy a tevékenységek a célközönség tényleges szükségleteire reagáljanak, a lehető legkevesebb áttétellel – időben is. A fiatal önkéntes, aki legfeljebb néhány évvel idősebb, mint a gyerekközösség tagjai, akik között saját húgai, öccsei is ott vannak, szinte tökéletesen érti és beszéli azt a nyelvet, amit a gyerekek. Számára élet az életük – amiben kisebb-nagyobb részben maga is benne él –, s nem vizsgálati módszerekkel, valamilyen metszetekben megragadható jelenség. Ugyanakkor némileg kívül áll, kamaszként már képes fogalmakban gondolkodni, fogalmakat alkotni, jelenségeket meglátni. A történések az ő leírásában a gyermeki értelmezés mellett hordozzák már a felnőtt nézőpontokat is, amik az okok, a változtatási szükségletek, a beavatkozási pontok megragadásához segítenek. És ugyanígy ahhoz, hogy a felnőtt szempontból eredményesnek ígérkező beavatkozási lehetőségek közül kiválasszák azokat, amik a gyerekek számára vonzóak. A káposztásmegyeri fiatal önkéntesekből álló animátorcsoport önmagában is strukturált volt: két-három korosztályt, műveltségi szintet képviselt, diplomázáshoz közeledő tagjai révén szakmai kompetenciák is jelen voltak benne, és különösen fontos volt az animátori kompetenciák többféle szintje. Voltak, akik a képzés elvégzése után éppen csak elkezdték önkéntesi munkájukat és azok, akik őket kiképezték, és az előbbi két csoport között levők. Az összetett csoportnak könnyű volt önmagán felismernie, hogy a képzés, továbbképzés még értékesebbé teszi a fiatal önkéntest, aki ily módon mindkét irányban nyitott, legalábbis közvetítő – hogy azt a dimenziót emeljük ki, amit Farkas Zsuzsa oly gyakran állít figyelmünk középpontjába –, de a mi gyakorlatunkban inkább cselekvő, önállóan is, de az animátorokközösséget és annak tevékenységét formáló tagként is. Fiatalsága révén érzi korosztálya és húgai, öccsei korosztálya életében a szükségleteket, képzettsége révén pedig úgy tudja ezeket megnevezni, szakmai elemzésbe vinni, hogy az közvetlenül alkalmas szakmai cselekvés megalapozására. Ugyanezek az adottságok a cselekvésben is megmutatkoznak: mintaadó korosztály tagjaiként a fiatal animátorok azonosulásra készítetik a fiatalabbakat, akik

könnyen követik tevékenységeiket, másolják viselkedésüket, vonzza őket az idősebbek csoportja. Utóbbiból következik, hogy az ilyen fejlesztői csoportok könnyen biztosíthatják saját folyamatos megújításukat: az animátori közösségi tagságáért elfogadható feltétel a képzés elvégzése, a következő korosztályokkal végzett munka, miként ezt igazolja a cserkészlet és más ifjúsági és gyermekszervezetek több, mint száz éves története.

Az érintettek és a szakemberek között kisebb a távolság az egyéb módszerek használata esetén szokásosnál, ami lehetővé teszi, hogy a közösség tagjai – legalább az animátorok – tudatosan is tanuljanak a tapasztaltakból, az érintettek és a szakemberek kompetenciái ne távolodjanak egymástól. A káposztásmegyeri tapasztalatok összecsengenek Vercseg Ilonának a közösségfejlesztők nyári egyetemén kifejtett gondolataival:²⁰ a közösségfejlesztés egyik legfontosabb összetevője a tanulás, a saját cselekvésekből való közösségi, tapasztalati tanulás. Az animációnak ez alapvető eszköze, része: valóságos cselekvéseikkel szerzett tapasztalatok tükrében ismerik meg igazán magukat és egymást az emberek – és nem verbális reprezentációkban, szimbolikus cselekvések által –, ezért a cselekvések tapasztalatainak tudatosítása az egyik legfontosabb feladat.

Teltek az évek. Azok az animátorok, akik mintegy ejtőernyővel leereszkedve elhozták a lakótelepre a játszóházat, befejezték tanulmányaikat, dolgozni kezdtek, elköszöntek. Jöttek mások is a helyükre, de mind nagyobb arányban a helyi gyerekek közül kikerült fiatalok találták ki és valósították meg a programokat. A csoportban többségbe kerültek a játszóház használói közül kikerült, helyben lakó animátorok. Ezzel a döntések a helyi emberek kezébe kerültek. A helyi közösség tagjai nyújtottak szolgáltatást helyi gyerekeknek és családoknak. Lassacskán világossá vált és teljesült egy nagy álom: egy olyan fiatal diplomás nő lett a játszóház alkalmazottja és vezetője, aki gyerekként szeretett bele, álmolta meg magának, hogy egy nap ő fogja

²⁰Vercseg Ilona: Társadalmi tanulás – közösségi tanulás. Parola 2013/4. http://www.kozossegefejlesztes.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/a8147e13a9bcb213c1257c420046764e?OpenDocument

vezetni, önkéntes animátorként folyamatosan részese volt, egyre nagyobb ráhatással. Modell arra, hogy általános szükségletek kielégítésével induló, a szomszédsági közösségen kívülről érkezett önkéntesek közössége által működtetett szolgáltatást átadtak a helyi közösség tagjai közül arra vállalkozó, felkészítésben és támogatásban részesített animátoroknak, akik beépülnek az animátorközösségbe, annak meghatározó tagjaivá és többségévé is válnak, és mindebben feltételezzük, hogy ők már a helyi közösség által hordozott és az animátorközösség által érzékelt helyi, egyedi szükségleteket elégítik ki.

A modell jellemzői

Ez az eljárás más közösségfejlesztési gyakorlatoktól modellszerűen különbözik abban, hogy:

- nem a helyi szükségletek és kulcsszereplők feltárásával kezdődik a munka,
- mindvégig egy szolgáltatás a kerete a tevékenységnek – ami egyébként a gyermekvédelmi törvény szerint – a gyerekeket és családjaikat megillető gyermekjóléti alapellátás, csak éppen nagyon kevés helyen létezik ténylegesen,²¹
- kezdetektől ösztönzi és támogatja, hogy a helyi közösség tagjai aktívan vegyenek részt a tevékenységben, kezdve a legegyszerűbb, legkisebb közreműködéssel, majd ehhez képzést kínál fel továbbiakat, elvégzőit egyenrangúként befogadja a tevékenységet megvalósítók közösségébe, melynek tagjai idővel többségükben vagy kizárólag a helyi közösség tagjai lesznek. (Ez azt is jelenti, hogy a fejlesztői közösség szerepeit, szabályait nem a helyi közösség formálja meg, hanem első lépésben egy tudatosan kialakított rendszerű közösségbe

²¹A közösségfejlesztés nem használja ki kellőképpen, hogy több olyan törvényes alapellátás szerepel magyar szaktörvényekben, amiket nagyon is nyújthatnának önmaguknak helyi közösségek. Ilyen pl. a gyerekek napközbeni (lásd: 1997. évi XXXI. törvény a gyerekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 41–48. §) ellátása mellett az idősek nappali ellátása (lásd: 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról) vagy éppen a közművelődési közösségi szintér (lásd: 1. számú melléklet az 1997. évi CXL. törvényhez s. pont).

kapcsolódhatnak be helyi aktivisták, majd azt teljes mértékben elfoglalják, átveszik, beleértve ebbe az informális és formális alakítás minden lehetőségét is. A közösségen belüli legitimitációt az elvégzett munka és a tagok által a munka során egymásról szerzett tapasztalat és nem verbális önreprezentáció illetve más viszonyrendszerben szerzett tapasztalat adja.)

- a helyi közösség tagjainak a részvétele nem szükségletfelmérés–tervezés–cselekvés–értékelés–újratervezés, hanem cselekvésbe kapcsolódás–tapasztalatok tudatosítása–saját önálló(bb) cselekvés tervezése (ebben a kielégítendő szükségletek meghatározása)–önálló(bb) cselekvés– tapasztalatok tudatosítása ciklusokból építkezik.
- képzést ad a tagoknak és támogatást a munkájukhoz, amiknek elengedhetetlen voltát a szervezeti kultúra kulcselemeként tudatosítja.
- tudatosítja a fejlesztői közösség folyamatos fejlesztésének és a tagok (ön)fejlesztésének a szükségességét is – ami a helyi emberek többségbe kerülésével szintén az ő felelősségükké válik.
- önfenntartó rendszer.

A káposztásmegyeri munka eredményét úgy foglalhatjuk össze, hogy létrejött

1. egy képzett, önkéntes – idővel, zömmel helyben élő, a helyi közösséghez tartozó – fiatal animátorokból álló 15–20 fős közösség, mely képes volt
 - saját maga és szakmai színvonala fenntartására, fejlesztésére,
 - önmaga megújítására, új tagok toborzására, kiképzésére, integrálására,
 - a helyi szükségleteket kielégítő intézmény működtetésére, melynek kapacitásait kimerítő mértékig igénybe vette a célzott közönség,
 - részt venni – a Zabhegyező keretein belül és azon túl – hazai és nemzetközi szakmai közéletben.
2. egy hozzávetőleg 120 gyerekből álló kör, melynek tagjai közül egy-egy napon 30–40 látogatta az intézményt, igénybe vette a felkínált szolgáltatásokat – emlékeztetünk: a nem irányított tartózkodás is kezdettől lehetőség volt, ami a gyerekek felől nézve a szabad kezdeményezés lehetőségét jelenti.

3. a gyerekek családjainak közössége, amiről keveset tudunk, minthogy kapacitások, hely hiányában ennek fejlesztésére, felnőtt közösség direkt fejlesztésére, akár csak módszeres felmérésére nem volt soha lehetőség és ambíció. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a munkát segítő vagy csak a gyerekeiket a játszóházba járató szülők között is alakult ki valamiféle közösség. Ez nyilván nem volt független a családok, szülők között fennállt más kapcsolatoktól, például attól, hogy a gyerekek iskolatársak is voltak, így a felnőttek szülői értekezleteken is találkoztak az iskolában.

4. valamilyen hatás a helyi közösség egészére. Itt már végképp nagyon óvatosan kell fogalmaznunk, hiszen definíciónk sincs arra, mit érthetünk az adott időszakban a lakóteleprész közösségén. Az biztos, hogy valamilyen kapcsolati hálózatok, abban meghatározó személyek és gondolatok léteztek a telepet lakók között, annak ellenére, hogy nem voltak terek, melyek kínálták volna magukat a közösségi szerveződésre, és nem voltak intézmények, melyek legalábbis sűrűsíthették volna a közösséget, emberek csoportjait közelebb hozva egymáshoz. A spontán közösségiségre biztosan hatással volt a játszóház, de ennek módját és tartalmát soha senki nem vizsgálta.²²

A modell alkalmazhatósága

Kinek a számára, milyen módon lehet modell a Káposztásmegyeri játszóház, mint közösségfejlesztés?

Azt remélem, hogy több síkon is érdemes megválaszolni ezt a kérdést.

A közösségfejlesztés és annak oktatása Magyarországon még mindig gyerekcipőben – de legalábbis kiscipőben – jár, mindenekelött azért, mert kevés ilyen tevékenység van. Az oktatásnak, beleértve ebbe az ifjúságsegítők és a szociális munkások képzését is, nagy szüksége lenne jól működő közösségi, közösségfejlesztői tevékenységekre, ahová gyakornokait küldhetné. A hallgatók ott kaphatnák meg nem csak a

gyakorlati tudást, de a hitet is: van lehetőség, van értelme a fejlesztésnek. Egyáltalán: létezik a közösségfejlesztés, nem csak könyvekben, az oktatók előadásában. Sajnos nagyon kevés olyan tevékenység van, ahová gyakornokokat lehetne küldeni. Ahol tanulni lehetne, ott is olyan erőforráshiány mellett dolgoznak, olyan kifeszített kapacitásokkal, hogy a hallgatókat nem lehet erőforrássá tenni, a rájuk fordított idő nem térül meg a szervezetnek – mint ahogy a tereptanárnak sem, minthogy többnyire ingyen munkát kérnek az iskolák, még a kevés erőforrásból is elszívódnak. De nagyon ritkák is a jó fejlesztő tevékenységek. Így az iskolák nagy része – legalábbis az, amelyik tényleg jól akarna tanítani – újra és újra azon gondolkodik, hogy saját fejlesztő projektet indít. Dominánsabb a gyakorló terep létrehozásának vágya, mint a settlement gondolat, azaz egy konkrét közösség helyzetének javításához való hozzájárulás szándéka. Az iskoláknak sincsenek kellő forrásaik, ráadásul az egységes felsőoktatás inkább a papíralapú tudományometriai mutatókat szereti, mint a tangazdaságokat, oktató kórházakat, gyakorló iskolákat. Az iskolavezetők örülnének a közösségfejlesztésről publikált cikkeknek, de legfeljebb a hozzájuk vezető útnak látnák közösségfejlesztő tevékenységek végzését – természetesen ennek is megvannak a maga okai, nem egyéni szabadságukban döntenek így. Problémát jelent a közösségfejlesztés folyamatossága és az iskolák ciklikus működése közötti harmónia megteremtése is. Akik mégis túljutnak ezeken a problémákon, és relatíve nagy létszámú, még nem nagyon képzett gyakornokai csoporttal rendelkeznek, azoknak ajánlható modellként a káposztásmegyeri játszóház példája.

A kiindulás, hogy animátori felkészítést kell adni a gyakornokoknak, mind szemléleti, mind technikai értelemben. Azt hiszem, ez a kulcsa a modellnek: ugyanazt az utat járják a fejlesztő közösség tagjai, mint a fejlesztendő: egyszerű, azonnal örömet adó tevékenységekbe kapcsolódnak be, fontosságot, öntudatot, felelősséget ad számukra, hogy másokért dolgozhatnak egy csoport tagjaiként. A felkészítés, még inkább a tapasztalatok feldolgozása, az önreflexió, a tapasztalati tanulás és a kezdeményezés ösztönzése és támogatása, a személyre szóló figyelem kis mennyiségben is nagyon serkentő, és egy éppen csak

²²Sok okunk lehet fájlalni, hogy 15 év után véget ért a játszóház története, ezek egyike, hogy érdekes lenne látni, mit visznek tovább a felnőtté váló helyi fiatalok a játszóház közösségéből. Persze meglehet, hogy nem tapasztalnánk ilyen helyi jelenségeket, hiszen a felnövekvő fiatalok túlnyomó többsége elköltözött a lakótelepről.

munkába állt fiatal önkéntes vagy gyakornok animátor által is továbbadható, újratehermenthető. Szétnézve az országban, ugyanezt láthatjuk a legkiválóbb közösségfejlesztő tevékenységekben, hogy csak két távoli példát említsünk, Farkas Zsuzsa és a SZETA Egri Alapítványa <http://www.szetaeger.hu/> vagy Kothencz János és az ÁGOTA Alapítvány <http://www.agotaalapitvany.hu/> munkáiban: a fejlesztői kör saját fejlődése élményét sugározza megsokszorozva a fejlesztett közösségre. Fiatal önkéntesek és gyakornokok közösségfejlesztésbe vonása modell arra is, hogy iskolapadban nem szereshető tudásokhoz jutnak fiatalok, és arra is, hogy az életük egy részét a maguk örömeire és mások hasznára a későbbiekben is közösségi célokra használják.

Részvevőként megélt tapasztalataimat elemezve igyekszem kellő óvatossággal fogalmazni. Az utóbbi években mind gyakrabban akadok bele egy kifejezésbe, amit fiatal és felnőtt diákoktól, szakemberektől hallok, akik szakmai jó indulattól vezérelve beszélnek a szabadidő hasznos eltöltéséről, felhasználásáról. Mikor ezt hallok – miként több más, részben fordításból átvett kifejezés, szöveg, ismételve használt félmondat hallatán –, az az érzésem, pont a lényegét, az értelmet takarja el, annak megértését és követését lehetetleníti el a kifejezés. Olyan, mintha valami száguldó járművön ülő utasokat látnék, akiknek bezárva kell tölteniük valamennyi időt, hogy eljussanak valahová, ahol majd történik velük valami. Valami fontos, aminek költsége az odajutás ideje is, amit megpróbálhatunk hasznosan eltölteni, mintegy valamennyit visszanyerve a költségünkből, csökkentve ráfordításunkat. A szabadidő értelmezése sok tudománynak témája, évszázadok óta, izgalmas gondolatok tömegével. Azt hiszem, szemléleti alapvetésnek éppen elég az időmérleg-kutatások kategorizálását végiggondolnunk: ott beszélnek fiziológiailag kötött, társadalmilag kötött és szabadon felhasználható avagy diszkrecionális, szabad döntés alapján felhasználható időről. Az életünk fenntartásához kapcsolódó tevékenységek idejéről elég szűk határok között dönthetünk. Jóval nagyobb a szabadságunk a társadalmilag kötött idő esetében: hogyan konstruáljuk életünket, követjük-e annak a kultúrának a hagyományait,

amibe születünk, másikba lépünk át, önállóan vagy társakkal sajátot teremtünk? Élve az életünket, gyakran érezzük úgy, hogy ezekben a döntésekben is kicsi a szabadságunk. Azért időnként elgondolkodtat, ha egy családtagunk, egy régi iskolatársunk, egy hozzánk nagyon hasonló helyzetű ember tőlünk nagyon különböző útra lép: tényleg olyan kevés a választásunk, mint ahogy azt megéljük? És különösen nagy kérdés ez, ha a harmadik időre, a szabad(on) eldönthető időre gondolunk. Meglehet, egy szűkebb értelmében ez maga az élet, amit szabadon alakíthatunk, és benne önmagunkat. Ezt semmiképpen nem szemlélhetjük úgy, mint amit jó hasznosan eltölteni. Természetesen jobb úgy, mint értelmetlenül elvesztegetni. Aki eltölt, az túlél, hogy majd azután történjen vele valami fontos. Ahhoz, hogy egy fiatal önkéntesek munkájára is épülő közösségfejlesztés működhessen, elsődleges, hogy a közös szemlélet alapja az legyen: az élet most van, a ma nem arra való, hogy várjuk, amíg elmúlik, és elérjük a holnapot. Persze könnyen lehet, minden közösségfejlesztő tevékenység megkezdésének az a feltétele, hogy ebben egyetértünk. És ezért olyan nehéz elkezdni a közösségek fejlesztését. És ezért olyan örömteli átélni.

Még egy helyzetet látok, amihez átgondolásra érdemes modellnek látom a Káposztásmegyeri Játszóház történetét. Az első tehát az egyetemisták képzése részeként megvalósuló közösségfejlesztés. Másodikként átgondolhatónak tartanám, hogy az érettségizni kívánók számára kötelező közösségi szolgálat bázisán milyen közösségfejlesztő (hatással is bíró) tevékenységeket lehetne felépíteni, a játszóházat modellként használva. Kínálja magát a gondolat, hiszen láttuk, középiskolások az ejtőernyősként Káposztásmegyerre érkező alapítók között is voltak, és a helyi fiatalok nagy része is középiskolás éveiben volt a játszóház önkéntes animátora. A közösségi szolgálat időkerete egyszerre tág és szűk: ha meg nem értett és ki nem használt, csak adminisztratív feltétel, és mégis ott kell lenni valahol, akkor pokolian hosszú lehet. Ha viszont olyan tevékenységet talál a diák, amiben saját hasznát és örömét és a szolgált közösségét is látja, elsuhanó pillanat.

Nyilván az ad értelmet a kötelező szolgálatnak, ha minél több fiatal dönt úgy, hogy az után közösségi tevékenységekre fogja használni ideje egy részét. A kisgyerekek szeretnek dudorászni, szaladgálni, ugrálni, mindenféle anyagokat gyúrni, ragasztani, rajzolni, aztán valahogy mégis utált, értelmetlen, ellinkelni, túlélni való tantárgyakká válik az ének, a rajz, a kézművesség, a testnevelés. Jó esély van rá, hogy az iskolai gyakorlat felsorakoztatja ezek mellé a közösségi szolgálatot. Ahol nem ezt az utat

akarják járni, ott kézenfekvő pedagógiai koncepció lehet gyerekekkel, gyerekközösségekkel közösségben végzendő munkába bevonni a közösségi szolgálatot teljesítő diákokat, és további – már teljesen szabad döntésükön alapuló – önkéntesi tevékenységi lehetőségeket kínálni nekik. A Káposztásmegyeri Játszóház modell lehet arra is, hogyan lehet ezt egy önfejlesztő rendszerként felépíteni, ahol a tagok mindig nagyobb kihívás elé állítják önmagukat, amivel önmagukat is tudatosan fejlesztik.

Péterfi Ferenc: Javaslat a Beke Pál- emlékcím adományozására – Kelemen Árpád

Árpi a művelődési területen a XV. kerületbeli a „karrierjét” az Újpalotai Szabadidő Központ propagandistájaként – plakátragasztóként – kezdte a 70-es évek második felében. Azért is lehet ezt bátran kimondani, mert egy olyan csapatban dolgozott – dolgoztunk együtt – akkor, ahol a műszaki segítő, a népművelő szakalkalmazottak, az ide csapódó újpalotai önkéntesek, a mozigépész és a propagandista is **egyforma felhatalmazással, megbecsüléssel** és véleményezési-kezdeményszerzési joggal bírtak. Volt ugyan egy munkamegosztás, de bizonyos helyzetekben mindenki részt vett a másik feladatainak, vagy a közösen kitalált ötleteknek a megvalósításában. Ez – meglehet – nem nagy dolog, de egymás és a közös munkánk megbecsülésében igazán jó receptnek bizonyult.

Rövidesen népművelői feladatkörbe került, később a gyakorlati munkája mellett elvégezte a főiskolát, s tíz évvel később, 1987-től, az Újpalotai Szabadidő Központ vezetője lett és az máig is.

Ha ismernek Önök elkötelezettséggel és igazán **alázattal dolgozó embert** – Kelemen Árpi ilyen. Felidézek egy képet: Újpalota 40 éves jubileumát ünnepelte pár éve – több rendezvénnyel, kiállításokkal, konferenciával, emlékkő-avatással. Árpiék hónapokig készültek erre az eseményre kollegáival, és a környezetében dolgozó számtalan civillel együtt. Kelemen Árpád volt **ezeknek a munkáknak a motorja**: legfőbb kezdeményezője, koordinátora, vezetője. S lám, nem azt írtam/mondom csak, hogy „vezetője”, mert **különlegesen megformált vezetői szerepét** csak így, bővítve lehet kifejezni. A rendezvény napján is jött–ment a helyszínek között, az épületen belül és kívül, fogadta a vendégeket, folyamatosan támogatta a program konferansziáját, de **végig a**

háttérben maradt. Nem megbújt, eloldalgott, hanem méltósággal viselve a saját felelősségét, **másokat tolt előre**. Az egész napos rendezvényen – ahol pedig nagyon sokféle esemény zajlott és nagyon sokan exponálódtak –, **ő nyilvánosan meg sem szólalt, de a neve sem hangzott el** egyszer sem. Pedig ennek a 40 évnek a kapcsán sok okot szolgáltatott erre...

Igazi jellemzői: szorgalom, alaposág, szerénység. Talán legnagyobb erénye, hogy ebben az olcsó babérokra törő, mind jobban rivalizáló világban is **nagyszerűen tud előreengedni másokat**.

Vagy másfél évtizede bulldog-következetességgel **gyűjti az újpalotai lakótelep történetének dokumentumait, kutatja emlékeit** – tudva, hogy csak gyökerekkel, identitással rendelkező közösség tud magabiztosan élni. Az identitáshoz pedig egy ilyen fiatal városrésznek, egy ilyen **hirtelen nőtt városnak különösen szüksége van történelmére**, lassan kialakuló hagyományaira, annak megtalálására és számontartására. Látható, hogy **gyűjtő, értékőrző és kiadói munkájával e városrész helytörténeti gyűjtésének megalapozójává válik**.

Egyidejűleg **helyi újságot szerkeszt** – ő találta ki és alapította – az [Újpalota 2000](#) című folyóiratot; új helyi **közösségek** alakulását-**lehetőségeit kutatja; filmet forgatott** a lakótelepről; különböző vérmérsékletű és hangolású emberek **együttműködését alakítgatja; kiállítást készít elő**; több Újpalotáról szóló könyv elkészülését segítette, azok kiadásán dolgozott.

Olyan ember, aki **nem elválaszt, hanem összeköt**. Nyugalmával, bizalmat teremtő fellépésével, biztonságot jelentő értékrendjével, néha szarkasztikus humorával. **Vezetői szerepét** pedig nem hangos kiállításokkal, kemény utasításokkal, hanem – szinte kizárólag – **személyes példamutatással** gyakorolja.

Életének jóval több, mint a felét erre, az újjalotai művelődési munkára fordította. **Években és kapacitásokban is.** Biztos vagyok benne, hogy nem áldozatként, valamiféle kényszeredettségből, hanem örömmel és **maga választotta feladataként.**

De itt most nem emléktáblát avatunk, hanem egy élő, dolgozó, kedves embert méltatunk. Ezért fogalmazódott meg az ajánlat és született az elhatározás, hogy az idei Beke Pál-émlékcímet adományozzuk Kelemen Árpádnak.

*Kelemen Árpád
2013. december 5.-én
a Beke Pál-émlékcímet ünnepélyes
keretek között vette át. Gratulálunk!*

A szerk.

PAROLA. Felelős kiadó: a Közösségfejlesztők Egyesülete;
Felelős szerkesztő: Vercseg Ilona;
Korrektor: Velencei Ágnes;
Tördelés: Príma Viktória;
A Szerkesztőség címe: 1251 Budapest, Pf. 42;
Telefon és fax: 201-5728, e-mail: kofe@kkapcsolat.hu;
Műszaki szerkesztés: i&i Kft.